

૩ મેકેમિનર રૂપે.

ઈંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ.

ભાગ ૧ લો.

ટયુડર યુગ (મુંબાઈ યુનિવર્સીટીના મં. સ. ૧૯૧૩
શી ૧૯૨૭ સુધીના પ્રકાશનોના ઉત્તર)

લેખક અને સંપાદક—
સરેયા, સિલ્સાલ કોમનવેલ્થ
બી. એ. (માનર્સ)

પ્રાસિરટર્સ શિક્ષક સર કાવસળ જાગીરજી મહેસા,
નવસારી.

ભાગ ૧ લો.

પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૨૭.

ક્રિષ્ણભાઈ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૬૭૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ઇંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ
—૧.

વિષય મંત્ર : ૮૭૫૪ : ૮૩૩ : ૪. ૬

પ્રશ્નોત્તર રૂપે.

ઈંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ.

ભાગ ૧ લો.

ટયુકર યુગ (મુંબાઈ યુનિવર્સિટીના ઈ. સ. ૧૦૧૩
થી ૧૬૨૭ સુધીના પ્રશ્નપત્રોના ઉત્તર સાથે)

લેખક અને પ્રકાશક:—
સરૈયા મણિલાલ સામયંદ
બી. એ. (ઓનર્સ)

આસિસ્ટન્ટ શિક્ષક, સર કાવસજી જહાંગીરજી મદ્રેસા,
નવસારી.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૨૭.

કિંમત ચાર આના.

ગ્રામ વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
જ્ઞાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૭૭૩

મુદ્રક: ચિમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા.
મુદ્રણસ્થાન: 'વસન્ત મુદ્રણાલય'
ધીકાંગાશેડ, સિવિલ હોસ્પિટલ સામે,
અમદાવાદ.

નિવેદન.

દરેક દેશમાં કેળવણી વિદ્યાર્થીઓની પોતાની માતૃભાષા મારફતે જ અપાય છે. પરંતુ હિંદ જ એવો દેશ છે કે જ્યાં ઉંચા પ્રકારની કેળવણી માતૃભાષા મારફતે નહિ અપાતાં અંગ્રેજી ભાષા મારફતે અપાય છે. અત્યાર સુધી મુંબાઇ યુનિવર્સિટી ઇતિહાસની પરીક્ષા અંગ્રેજી ભાષા મારફતે લેતી હતી, પણ હાલ તેની પરીક્ષા વિદ્યાર્થીઓ વિકલ્પે પોતાની ભાષામાં આપી શકે છે. ગુજરાતની કેટલીક હાઇસ્કૂલોમાં હજી પણ ઇતિહાસ અંગ્રેજી મારફતે શીખવાય છે, તેથી વિદ્યાર્થીઓને માતૃભાષામાં પરીક્ષા આપવી ઠીક લાગે તે સ્વાભાવિક છે. તે સુસ્કેવી દૂર કરવા અમે ઇંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ પ્રશ્નોત્તર રૂપે બહાર પાડવા નિશ્ચય કર્યો છે. તેથી મુંબાઇ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે ઇતિહાસનું જ્ઞાન સર્જન થઇ પડશે એટલુંજ નહિ પણ પ્રશ્નોના જવાબ કેમ લખવા તેની પણ ખબર પડશે. અભ્યાસક્રમમાં લડાઇઓના વર્ણનની બહુ અગત્ય નહિ હોવાથી તેમનું વર્ણન બોમ્બે તેટલુંજ ટુંકું આપેલું છે. અમને આશા છે કે વિદ્યાર્થીઓની જરૂરીઆત આથી પૂરી પડશે. અને જેટલા પ્રમાણમાં તેમ થશે તેટલા પ્રમાણમાં અમે અમારા પયાસ સફળ થયો માનીશું.

અમે આશા રાખીએ છીએ કે વિદ્યાર્થી વર્ગ પોતાની જરૂરીઆત પ્રમાણે તેને વધારી લેશે. આ ઇતિહાસ રચવામાં અનેક ઇતિહાસકારોની મદદ લીધેલી હોવાથી તેમનો અમે આ સ્થળે આભાર માનીએ છીએ. વસંત પ્રેસના માલિક આ કામ ઝડપથી કરી આપ્યું માટે તેમનો પણ આભાર માનીએ છીએ. એજ.

લી. કર્તા.

અનુક્રમણિકા.

ટયુડર યુગ ઉપરના પ્રશ્નો.

- પ્ર. ૧ લો. પ્લેન્ટેજનેટ અને ટયુડરોનો સંબંધ વંશવૃક્ષથી જણાવો.
- પ્ર. ૨ જો. હેન્રી ૭ માના હરિકે કયા કયા હતા.
- પ્ર. ૩ જો. હેન્રી ૭ માનો ઇંગ્લાંડની ગાદી પર હક કેવો હતો તે જણાવો.
- પ્ર. ૪ થો. નીચેની બાબતો વિશે જે જાણતા હો તે લખો:—
અ તારાગૃહ અદાલત, બ લેમ્બર્થ સિમ્નલ, ક પર્કિન વોરમેન્ક.
- પ્ર. ૫ મો. હેન્રી સાતમાના વખતમાં જે બળવા થયા તેની ટુંક નોંધ લો.
- પ્ર. ૬ ડો. હેન્રી સાતમાની ઇંગ્લાંડમાંની રાજનીતિ વિશે જે જાણતા હો તે લખો.
- પ્ર. ૭ મો. હેન્રી ૭ મો પૈસાનો લોભી હતો તે પુરવાર કરો.
- પ્ર. ૮ મો. હેન્રી ૭ માની પરદેશ સાથેની રાજનીતિનું વર્ણન કરો.
- પ્ર. ૯ મો. હેન્રી ૭ માથી આધુનિક ઇંગ્લેન્ડની શરૂઆત થાય છે તે સિદ્ધ કરો.
- પ્ર. ૧૦ મો પુનર્વટનાથી તમે શું સમજે છો ? ઇંગ્લેન્ડમાં તે કેવા સંજોગોમાં શરૂ થઇ. (મું. યુ. ૧૯૧૮)
- પ્ર ૧૧ મો ટયુડર સમયમાં તાજની સત્તા કેવા સંજોગોમાં વધી તે જણાવો.

પ્ર. ૧૨ મો ટયુડરને સ્વતંત્ર રાજસત્તા કેવી રીતે મળી તે બરાબર સમજાવો.

પ્ર. ૧૩ મો હેત્રી ૮ માની પરદેશ સાથેની નીતિનું વર્ણન કરો.

પ્ર. ૧૪ મો નીચેનાં પાત્રો કે બનાવેની ટુંક નોંધ આપો.

અ વુલ્સી. બ સર ટોમસ મોર ક જ કલમોનો કાયદો જા
ટોમસ હોમ્સેટ્ટ ઇ ધર્મનો અગવો ફ ટોમસ કેન્મર ગ ધર્માધિપ-
ત્યનો કાયદો.

પ્ર. ૧૫ મો. યુરોપમાં જે ધાર્મિક ફેરફાર થયો તેની ટુંક નોંધ લો.

પ્રા ૧૬ મો. યુરોપમાં જે ધર્માક્રાન્તિ અને ધર્મ હુમલો થયો, તેની
અસર ઈંગ્લાંડમાં કેવી થઈ અને કેવા ધર્મનું રૂપ ટયુડર
સમયમાં થયું તે ટુંકમાં જણાવો.

પ્ર. ૧૭ મો. ઇલિઝાબેથના સમયમાં જે ધર્મિક પથો લેતા તેમની
ટુંક નોંધ લો.

પ્ર ૧૮ મો નીચેનાં વિશે ટુંક નોંધ લો:-અ એડવર્ડ છ ઠો બ
સોમરસેટનો ડયુક ક નોર્થમ્પ્ટનનો ડયુક હ લેડી
જેમ્સેટ્ટે ઇ લોલ્ડીઆળી મેરી ફ સ્કોટ મેરી ગ ઇલિઝા-
બેથનાં કૃપાપાત્રો અને મ હેત્રા આઠમાની રાણીઓ.

પ્ર. ૧૯ મો. ઇલિઝાબેથની પરદેશ સાથેની નીતિનું વર્ણન કરો.

પ્ર. ૨૦ મો. ઇંગ્લેન્ડ અને સ્પેન વચ્ચે ઇલિઝાબેથના સમયમાં જે
વિગ્રહ થયો તે જણાવો; અથવા સ્પેનના “ અજેય
નોંકસૈન્ય ” વિશે જે જાણતા હો તે લખો.

પ્ર. ૨૧ મો. ટયુડરયુગનાં લક્ષણો સ્પષ્ટ લખો.

પ્ર. ૨૨ મો. હેત્રી ૭ માના ચારિત્રની ટુંક નોંધ લો અને જે
ઉપાયોથી રાજની સત્તા તેણે સ્વતંત્ર બનાવી તેમની
પણ ટુંક નોંધ લો. (મુ. યુ. ૧૯૧૫)

- પ્ર. ૨૩ મો. નીચેનાં ચરિત્રોની ટુંક નોંધ લો: અ. લોડ^૧ બલેઈ, બ જોન નોકસ ફ “પોપાક અને પોપણુ ફ” બક્સિસો ફ સંઘટનના અમીરો,
- પ્ર. ૨૪ મો. ઇલિઝાબેથની મોટાઇનાં કારણો જણાવો; અથવા ઇલિઝાબેથનો સમય ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં મહત્વનો છે, અથવા સુવર્ણયુગ છે તે સિદ્ધ કરો. (મું. યુ. ૧૯૧૭)
- પ્ર. ૨૫ મા. ઇંગ્લેન્ડને “દરિયાની મહારાણી” તું પદ અપાવનારા પુરુષો કે “દરિયાના કીડા” વિશે જે જાણતા હો તે લખો.
- પ્ર. ૨૬ મો. હેન્રી ૭માના ઇંગ્લેન્ડની ગાદીપર કયા કયા હકો હતા અને કયા ઉપાયોથી તેણે તાજની સત્તા સ્વતંત્ર બનાવી તે સમજાવો. (મું. યુ. ૧૯૧૯)
- પ્ર. ૨૭ મો. હેન્રી ૮ માએ કેવી રીતે અને કાંતી મદદથી ધર્મમાં અને રાજ્યમાં સ્વતંત્રસત્તા મેળવી. (મું. યુ. ૧૯૧૩)
- પ્ર. ૨૮ મો. ટયુડર રાજકર્તાઓના કારભારનાં મુખ્ય લક્ષણો કયાં ? (મું. યુ. ૧૯૨૦)
- પ્ર. ૨૯ મો. “ ઇલિઝાબેથ ગાદીએ આવી ત્યારે ઇંગ્લેન્ડ વહેંચાએલું અને નબળું હતું. ” તેની મુશ્કેલીઓ અને ફતેહોના સંબંધથી ઉપલી ટીકા સમજાવો. (મું. યુ. ૧૯૨૧)
- પ્ર. ૩૦ મો. સ્પેનના ફિલિપનાં ૧૫૫૪ નાં લગ્નથી અને મેરી ડયુડર સ્પેનની (આર્મેડ) ” ની હારસુધીના ઇંગ્લેન્ડ અને સ્પેનના સંબંધો વર્ણવો. તે કસાકસીમાં ઇંગ્લેન્ડના વિજયથી શા પરિણામો આવ્યા? (મું. યુ. ૧૯૨૩)

- અ. ૩૧ મો. હેત્રી ૭ માએ પોતાને અને પોતાના કુટુંબને ગાદી મળે અને તાજની સત્તા વધે માટે ક્યા ઉપાયો કામે લગાડ્યા ? (મું. યુ. ૧૯૨૪)
- અ. ૩૨ મો. ઇજિપ્તમાંના અમલ દરમિયાન અંગ્રેજ પ્રજાનાં સાહિત્ય વેપાર અને દરિયાઈ સાહસને લગતી આપતો વર્ણવો. (મું. યુ ૧૯૨૫)
- અ. ૩૩ મો. જ ટયુડર રાજ્યોને ઇંગ્લેન્ડની પ્રજાએ આપખુદી ચલાવવા દીધી તેનાં તમે શાં કારણો આપો છો ? તેઓ લોકપ્રિય કેમ હતા ?
જ પુનર્જાટના તરફ ટયુડર રાજ રાષ્ટ્રીઓનાં કેવાં વલણ હતાં તેમની ટુંક નોંધ લો.
- અ. ૩૪ મો. ટયુડર વંશથી ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં નવા યુગની શરૂઆત થાય છે. એવું ક્યાં કારણોને લીધે કહેવાયું છે (મું યુ. ૧૯૧૪ અને ૧૯૨૭)
- અ. ૩૫ મો. ટયુડર સમયમાં ધર્મની દિશા ટયુડર શાસકોના વલણ ઉપર આધાર રાખે છે તે પૂરવાર કરો.

ઈંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ.

ટયુડર યુગ.

ઈ. સ. ૧૪૮૫ થી ઇ. સ. ૧૬૦૩.....૧૧૮ વર્ષ.

પ્ર. ૧:-લેન્ડેલનેટ અને ટયુડરનો સંબંધ વંશવૃક્ષથી જણાવો.

ઉ.

એડવર્ડ ૩ નો.

ઈન્ડનો જહોન (રાજનો ચોથો છોકરો), લેન્ડેશાયરના ડ્યુકને
કેથેરાઇન સ્પિન્કેડથી થયેલો.

જહોન ડ્યુકેટ—સમરસેટનો અર્લ

જહોન ડ્યુકેટ—સમરસેટનો ડ્યુક.

હેત્રી પમાની વિધવા
ઓવન ટયુડરને પરણી

માર્ગારેટ ડ્યુકેટ, ઓવન ટયુડરના પુત્ર એડવર્ડ ટયુડર, રીચમંડના
અલને પરણી.

હેત્રી ૭ મો (પહેલાં) રીચમંડનો અર્લ અને પાછળથી રાજા.

પ્ર. ૨:-હેત્રીના હરિદ્દા કયા કયા હતા ?

ઉ. (૧.) કલેરેન્સના ડ્યુકનો પુત્ર, એડવર્ડ કે જે ૧૫ વર્ષનો

હતો, તે વૉરિકનો અર્થ હતો, અને વૉર્કશાયરમાં આવેલા શેરીફ-
અટન પાસે રહેતો હતો.

(૨.) એડવર્ડ ૪ ચાની જ્યેષ્ઠ બહેન ઇલિઝાબેથનો પુત્ર લીન્ક-
નનો અર્થ, જ્યાંન ડ લ પોલ કે જેને રીચર્ડ ત્રીજાએ વારસ
નીચો હતો.

હેત્રીના હુકમથી વૉરિકને લંડનના ટાવરમાં લઈ જવામાં
આવ્યો, અને લીન્કને હેત્રીની સત્તાને માન્ય કરી તેથી તે છૂટો રહ્યો.

પ્ર. ૩:—હેત્રી ૭ માનો ઇંગ્લેન્ડની ગાદી પર કેવો હક
હતો તે જણાવો.

ઉ. ૧. રીચમન્ડના અર્થ હેત્રી સાતમાએ લૅન્કેસ્ટ્રીયન પક્ષના
પ્રતિનિધિ તરીકે, અને ઇંગ્લેન્ડની ગાદીના હકદાર વારસ તરીકે
ઇંગ્લેન્ડ ઉપર ચઢાઇ કરી; અને ૧૪૮૫માં આસવર્થના યુદ્ધમાં રીચર્ડ
ત્રીજાને હરાવ્યો અને આ પ્રમાણે તરવારના જોરથી તે ગાદી પર આવ્યો.

૨. હેત્રીની પોતાની ગણતરી પ્રમાણે તે ઇંગ્લેન્ડની ગાદીનો
હકદાર વારસ હતો, અને આ વાત સત્ય છે, કારણ કે તે જ્યાંન
ઓફ ધેન્ટની પ્રપૌત્રી માર્ગારેટ બ્યુફોર્ટનો પુત્ર હતો. વળી તેનો
પિતા એડમન્ડ ટયુડર ક્રાન્સના રાજા હેત્રી ૫ માની વિધવા કેથે-
રાઇનને પરણ્યો હતો. એ રીતે હેત્રી સાતમો બંને પક્ષ તરફથી
રાજકુટુંબમાંથી ઉતરી આવેલો હતો. આમ છતાં નજીકનો હકદાર
કલેરેન્સના ડયુકનો પુત્ર, એડવર્ડ કે જે વૉરિકનો અર્થ હતો તેની
હયાતિમાં તેનો હક લૂંટો હતો.

(૩) પાર્લામેન્ટે ઉપલી ખામી તેને અને તેના વંશ વારસોને
ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપરનો હક આપી દૂર કરી. આથી પાર્લામેન્ટની
સંમતિથી પણ તે ગાદીએ આવ્યો ગણી શકાય.

(૪) હેત્રી સાતમો ઇ. સ. ૧૪૮૬ ના જુનમાં એડવર્ડ ચોથાની
જુની વૉર્કની ઇલિઝાબેથ વેરે પરણ્યો. આથી ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપર

તેની સ્થિતિ કટલેક અંશે વધી, કારણ કે તેથી તે ચોર્કવાળાને પ્રતિનિધિ પણ બન્યો.

મ. ૪:-નીચેની બાબતો વિશે જે જાણતા હો તે લખો.

અ. તારાગૃહ અદાલત. જ લેખ્યર્ટ સિમ્નલ. ક પર્કિન વૉરમેક.

ઉ. અ હેત્રીએ જુના રાજ્યોને મદદ કરનારી અદાલતને સજ્જ-
વન કરી ઇ. સ. ૧૪૮૭; અને તેનું નામ “તારાગૃહ અદાલત”
રાખ્યું અને તેમ કરવાને નીચેનાં જે કારણોમાંનું કદાચ એક હોય.
(૧) જે ઓરડામાં અદાલત બેસતી હતી તેની છતમાં તારાઓનાં
ચિત્ર હતાં. બીજું તે ઓરડામાં યાહુદી લોકોનાં “સ્ટાર” એટલે
કે “ખતપત્રો” સહિસલામતી માટે રાખવામાં આવતાં હતાં.

રાજ્યમાં કેટલાએક અમીરો એટલા બધા બળવાન હતા કે
જેમનું નામ સામાન્ય ન્યાયાધીશોએ લઈ શકતી ન હતી. તેઓનું
કામકાજ આજ અદાલતમાં ચલાવવામાં આવતું હતું, અને તેમને
સખ્ત દંડની શિક્ષા કરવામાં આવતી. આનાથી બે હેતુઓ પાર
પડતા. એક તો હેત્રીનું ખીરસું દંડથી તર થતું અને બીજું “ફ્યુડલ
પદ્ધતિ” નો જુનો બાકી રહેલો ભાગ નાશ પામતો હતો. અમી-
રોની સત્તાનો નાશ થવાથી લોકોનો સામાન્ય વર્ગ આગળ આવ્યો, અને
તેઓ હંમેશાં ટ્યુડરોને આભારી રહેતા. આ પ્રમાણે હેત્રીએ પોતાનો
પક્ષ ઉભો કર્યો.

જ અને ક માટે પ્રશ્ન પાંચમાના (૨) અને (૩) જુવો.

મ. ૫:-હેત્રી સાતમાના સમયમાં જે બળવા થયા
તેમની ટુંક નોંધ લો.

ઉ. (૧) લૉર્ડ લોવલના હાથ નીચે ચોર્કશાયરમાં અને વૉર્સે-
સ્ટર પાસે રેફ્રેક્ટોની આગેવાની નીચે બળવાઓ થયા પણ તે દાખી
દેવામાં આવ્યા.

(૨) વૉરિકનો અર્લ તો હજુ ટાવરમાં છે, છતાં પણ ઓક્સ-
ફર્ડના એક પાદરીએ એક ભડીઆરાના લેખ્યર્ટ સિમ્નલ નામના

છોકરાને ધારિકના અર્ધ તરીકે જાહેર કર્યો. તેને ડબ્લિન લઈ જવામાં આવ્યો અને ત્યાં આયર્લેન્ડના ગવર્નર કિલ્ડરને પણ તે પાદરીની વાત સાચી લાગી. છોકરાએ પૂરેપૂરો પાઠ ભજવ્યો. તેણે નાનપણની અજબ અજબ વાતો કહેવા માંડી, અને તેથી બોળા આયરિશ લોકો ઠગાયા, અને તેને માટે એક જખંડ લશ્કર ઉભું કરવામાં આવ્યો. તે ઢોંગીને એડવર્ડ છટ્ટાના નામથી રાજ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું અને ત્યાર પછી દશમે દિવસે તેમણે ઇંગ્લેન્ડમાં પગ મૂક્યો. ધૂતારાનું લશ્કર માર્યું ગયું અને ધૂતારાને પકડવામાં આવ્યો અને તેને દરબારી રસોડામાં બહીઆરા તરીકે 'નોકર' રાખવામાં આવ્યો.

(૩) ઇ. સ. ૧૪૯૨ માં પર્કિન ધોરએક નામના એક માણસે એમ જાહેર કર્યું કે તે એડવર્ડ ચોથામાંના એ પુત્રામાંના એક ચોર્કિનો રિચર્ડ ડયૂક હતો અને તે ટાવરમાંથી નાસી છૂટ્યો હતો. તે રાજકુમારોના ખૂન મંચી લોકોને પહેલેથી જ શંકા હતી. આયર્લેન્ડના લોકોએ તે વાત સાચી માની. પર્કિન ઘણો દેખાવડો, વિવેકી અને મીઠા બોલો હતો. ક્રાન્સના રાજ્યએ તેનો સારો સત્કાર કર્યો. માર્ગરેટની ડચેસે તેને પોતાના ભત્રીજા તરીકે સ્વીકાર્યો અને ચોર્કિસ્ટ પક્ષવાળાઓએ કલીફર્ડ નામના માણસને તેના હકની તપાસ કરવા મોકલ્યો. તે માણસ પુટ્યો અને હેત્રીને બધી હકીકત કહી. ઘણા ઉમરાવોને દેહાંત દંડની સજા થઈ, અને તેમનાં માલ મીલકત જપ્ત થયાં. ઇ. સ. ૧૪૯૬ માં તે ધૂતારો સ્કોટલેન્ડ ગયો કે જ્યાં તેને સારો આવકાર મળ્યો. ત્યાંના રાજ જોમ્સ ચોથાએ પોતાની કેથેરાઈન ગોર્ડન નામની ભત્રીજીને તેની સાથે પરણાવી. પછી તે ઇંગ્લેન્ડ ગયો. મોડું લશ્કર લઈ હેત્રી સામે આવે છે એમ સાંભળી તે નાસી ગયો. છેવટે તે પકડાયો અને શરણે આવ્યો. તેને ટાવરમાં કેદ રાખ્યો, અને કાવતુ કરવાની તેના ઉપર શંકા આવતાં, તેને મારી નાંખવામાં આવ્યો. તેની રૂપાળી સ્ત્રીને દાસી તરીકે રાખવામાં આવી, અને તેનું નામ " ઇંગ્લેન્ડનું શ્વેત ગુલાબ " પાડવામાં આવ્યું.

પ્ર. ૬:-હેત્રી ૭ માની રાજનીતિ (ઇંગ્લેન્ડમાંની) વિશે જે જાણતા હો તે લખો.

ઉ. હેત્રી દ્વિતીય રાજપુરુષ હતો. તેને જીવનમાં ત્રણ હેતુઓ હતા કે જેમને તેણે ખતથી અને ફતેહમંદીથી પાર પાડ્યા. તેઓ નીચે પ્રમાણે હતા:- (૧) પોતાના હરિકેતુ સંપૂર્ણ નિકંદન કરી, પોતાને માટે અને પોતાના વંશવારસો માટે ગાદી કાયમની બનાવવી; (૨) અમીર ઉમરાવોની સત્તા નબળી કરી નાખવી અને તેથી રાજની સત્તાને બળવાન બનાવવી; અને (૩) યુરોપની રાજનીતિમાં બહુ રસ લેવો.

હેત્રીની આ નીતિથી ટયુડર રાજનો તેણે પાયો નાખ્યો અને તેણે ઇંગ્લેન્ડને યુરોપીય પ્રજામાં ઉચ્ચ સ્થાન અપાવ્યું.

હેત્રીએ પોતાનો પહેલો મુદ્દો ચોર્કિસ્ટ વંશ વારસોને કબજામાં લઇને પાર પાડ્યો. તારાગૃહ અદાલતથી તેણે બળવાન અને અનિયંત્રિત અમીરોને તોડી પાડ્યા. વિશેષમાં મોટી સંખ્યામાં નોકરો રાખનારા અમીરો સામે પોશાક સંબંધી કાયદો પસાર કરાવી, અને તેનો ભગ કરનારાઓને તારાગૃહ અદાલતમાં દંડી, પોતાનો બીજો હેતુ તેણે પાર પાડ્યો.

પ્ર. ૭:-હેત્રી સાતમો પૈસાનો ઘણોજ લોભી હતો તે સિદ્ધ કરો.

ઉ. (૧) પાર્લામેન્ટે હેત્રીને ક્રાન્સ ઉપર ચઢાઇ કરવાને પૈસો આપ્યો અને તે ક્રાન્સ ઉપર આક્રમણ લઈ ગયો, પણ જ્યારે ક્રાન્સના રાજ્યએ તેના ચરણે પૈસો ધર્યો ત્યારે લડાઇ નહિ કરતાં તે પૈસો તેણે પોતાની તિબેરીમાં મૂક્યો.

(૨) જુની બંધ પડેલી “ બક્લિસો ” લેવાની પ્રથા ચાલુ કરી અને અમીરોની જમીન ખાલસા કરી અને તેમના દંડથી તિબેરી તર કરી.

(૩) મોર્ટન નામના ધર્મગુરુએ લોકોની પાસેથી પૈસા પડાવવામાં સારી મદદ કરી. તે કહેતો કે જે લોકો મોજશોખ ઉડાવી જરા બપકામાં રહે છે તેઓ ધનાઢય હોવા જોઈએ અને જેઓ કરકસરથી રહેતા હોય તેઓએ કંઈ ને કંઈ બચાવેલું હોવું જોઈએ. આ પ્રમાણે તે બંને પાસથી લોકોને સપડાવતો હતો તેથી તેની નીતિ “મોર્ટનના ચીમટા”ના નામથી પ્રખ્યાત છે.

(૪) તે વખતના અમીરો મોટી સંખ્યામાં નોકરો રાખતા. અને તેમને માટે ખાસ રંગનો પોષાક કરાવતા. હેત્રીએ પોષાક સંબંધીનો કાયદો પસાર કરી તે પદ્ધતિ બંધ કરી અને કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરનારાઓનો સખ્ત દંડ કરી તેનાણું પોતાની તિજોરીમાં મૂક્યું.

(૫) કેટલાક અમીરો એટલા બધા બળવાન હતા કે તેમનું નામ સામાન્ય ન્યાયાધીશીઓ લખ શકતી ન હતી. હેત્રીએ કાઠી નાખેલી જુના વખતની રાજને મદદ કરનારી અદાલતને “તારાગૃહ અદાલત”થી સજીવન કરી. અમીરોનું કામ ગુપ્તગુપ્ત આ અદાલતમાં ચાલતું અને તેમના દંડથી રાજની તિજોરી તર થઈ.

ઉપરની પૈસા પડાવવાની રીતોમાં એમ્પસન અને ડડલી નામના કાયદાને જાણનારા વકીલોનો પૂરેપૂરો હાથ હતો. તેમણે કાયદાની ખારીથી ઘણા લોકોને કચડી નાખ્યા તેથી તેમની કાયદાની નીતિને લોકોએ “એમ્પસન ડડલીની દળી નાખવાની ધંત્રીની” અને તેમને “ચમાર”ની ઉપમા આપી છે.

પ્ર. ૮:—હેત્રી સાતમાની પરદેશ સાથેની રાજનીતિનું વર્ણન કરો.

ઉ. હેત્રીની પરદેશ સાથેની રાજનીતિનો મુખ્ય મુદ્દો શાન્તિ જાળવવાનો હતો, અને તેથી તે પરદેશ સાથેના વિચલમાં એકજવાર અગ્રણી બન્યો હતો. બર્ગન્ડીની ડચેસની ખટપટને લીધે અને ચિલ્ટન સાથેની કેટલીક ખટપટોને લીધે ફ્રાન્સ અને ઇંગ્લેન્ડ વચ્ચે કડવાસ વધતી જતી હતી. હેત્રીએ પાર્લામેન્ટને સમજાવી તે માટે

પસા મેળવ્યા, અને “બક્ષીસો” લીધી અને ક્રાન્સમાં ઉતરી બોલોમને ૧૪૯૨માં ઘેરું. ક્રાન્સનો રાજા હેન્રીને પૈસાનો લોભી બન્યો હોવાથી તેણે હેન્રીને પસા આપ્યા અને સલાહ કરી.

ઇ. સ. ૧૪૯૯ પછી હેન્રી ઇંગ્લેન્ડની ગાદીપર સ્થિર થયો, અને લગ્ન સંબંધથી પરદેશમાં તેણે લાગવગ વધારી. હેન્રીએ પોતાની સૌથી મોટી પુત્રી માર્ગારેટને ૧૫૦૨માં સ્કોટલેન્ડના રાજા જોમ્સ ચોથા વેરે પરણાવી અને તેથી સ્કોટલેન્ડની જીતી દુશ્મનાવટ શાંત થઈ. હેન્રીએ પોતાના પાટવીકુંવર આર્થરને ફ્રાન્સ અને ઇટાલીના ની પુત્રી ઍરેગોનની ઈથેરાઈન સાથે પરણાવી અને આ રીતે પોતાની વગ વધારી. તેણે સાથે એક સંધી કરી કાપડના વેપારને ધણું ઉત્તેજન આપ્યું. આ પ્રમાણે તેની પરરાજ્યો સાથેની નીતિ ફતેહમંદ નીવડી, અને તે નીતિનું વલણ કેટલેક અંશે વેપારને સંગીન બનાવવાનું પણ હતું.

પ્ર-૮:—આધુનિક ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસની શરૂઆત હેન્રી ૭ માર્ચ ૧૪૯૨ થાય છે તે સિદ્ધ કરો.

ઉ. (૧) કોલંબસની ઇ. સ. ૧૪૯૨ની અમેરિકાની શોધથી, અને વાસ્કોડી ગામાની ૧૪૯૮ની હિંદુસ્તાનના દરિયાઈ રસ્તાની શોધથી લોકોના ભૌગોલિક જ્ઞાનમાં વધારો થયો, અને આટલાન્ટિક મહાસાગર, ભૂમધ્ય સમુદ્રને વેપારનું મથક બન્યો.

(૨) પૃથ્વી અને ગ્રહો સંબંધીની અગત્યની શોધો થઈ. કોપર્નીકસે સિદ્ધ કર્યું કે પૃથ્વી સૂર્યની આજુબાજુ ફરે છે. આથી ખગોળ શાસ્ત્રમાં ધણોજ ફેરફાર થયો અને તેને લીધે માણસોની માન્યતામાં પણ અજબ ફેરફાર થયો.

(૩) છાપવાની કળાનો પ્રચાર થવાથી લોકોમાં વાંચનનો ધણોજ શોખ વધ્યો, અને તેને લીધે સાહિત્યની ધણીજ વૃદ્ધિ થઈ.

(૪) બંદુક ફેડવાના દારૂની બનાવટથી જીતી યુદ્ધકળામાં ફેરફાર થયો અને હાલની યુદ્ધકળા પ્રચારમાં આવી.

(૫) “મહાન હેરી” નામનું મોટું વહાણ તે સમયમાં બનાવવામાં આવ્યું, અને તેથી નૌકાસૈન્યની શરૂઆત થઈ.

પ્ર. ૧૦:-પુનર્ધટના (રેફર્મેશન)થી તમે શું સમજે છો ? ઇંગ્લેન્ડમાં તે કેવા સંજોગોમાં શરૂ થઈ ? (મું. યુ. ૧૯૧૮)

ઉ. અ. રોમન કેથોલિક ધર્મના ઉપરી પોપની સત્તા પશ્ચિમ યુરોપ પર લાંબા વખતથી ચાલુ હતી. ધાર્મિક બાબતોમાં તે જે પ્રમાણે કરવા ધારતો તે પ્રમાણે થતું. વિધાની જગતિથી અને તેના ફેલાવાથી લોકોએ બાંધબંધનો સ્વતંત્ર અભ્યાસ કરવા માંડ્યો, આથી તેઓ પોતાને માટે પોતાનો મત બાંધતા થયા. આથી પાદરીઓમાં તેમની જે અંધશ્રદ્ધા હતી તે નાશ પડ્યું. ખ્રિસ્તિ ધર્મના ધણી પથો બંધાવા માંડ્યા, પણ તેમને એ મુખ્ય વિભાગોમાં વહેંચી શકાય. (૧) કેથોલિકો કે જે હજી પણ પોપની સત્તાને માનતા અને તેને ઉપરી સ્વીકારતા, અને (૨) પ્રોટેસ્ટન્ટો કે જેમણે પોપની સત્તા સામે વાંધા ઉઠાવ્યો અને જેઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે બંદગી કરવા માગતા હતા. આ અગત્યના ફેરફારો ઇતિહાસમાં “પુનર્ધટના” ના નામથી મશહૂર છે.

જ ઇંગ્લેન્ડમાં આ ચળવળ શરૂઆતમાં લોકપ્રિય ન હતી. લોકોમાંના ધણીખરા કેથોલિકો હતા. હેન્રી આઠમાએ પોપની તરફેણનો ગ્રંથ લખ્યો હતો. પણ પરિસ્થિતિ બદલાઈ ગઈ; અને જે સંજોગોમાં “પુનર્ધટના”ની શરૂઆત થઈ તેને ધર્મની સાથે કંઈ લેવા દેવા નથી. રાજા હેન્રી આઠમાને એન બુલીનની સાથે પરણવું હતું અને તેથી કેથેરાઈનની સાથે છૂટાછેડા કરવાની જરૂર હતી અને તે પોપની સંમતિ વિના થઈ શકે નહિ. પોપ તે બાબતમાં સંમતિ આપી શકે તેમ ન હતું. કારણ (૧) તે લમની સંમતિ તેણે આપી હતી અને (૨) તે સ્પેનના ચાર્લ્સ પાંચમાને માફું લગાડીને તેનો વિરોધ સહી શકે તેમ હતું નહિ; કારણ કે તે ચાર્લ્સ કે જે કેથેરાઈનને બત્રીજો થતો હતો તે મોટા લશ્કર સાથે ત્યારે છટાલીમાં હતો.

હેત્રીને ગમે તેમ તેની સાથેના છૂટા છેડા કરી એન ખુલીનને પરણવું હતું અને આ કામમાં તેને ટોમસ કોંગેવેલે મદદ કરી અને હેત્રીએ કેથેરાઇનની સાથે છૂટા છેડા કર્યા. પોપની સંમતિ વિના આ કાર્ય થયું તેનો અર્થ એટલોજ કે હવે રોમનો વડો આચાર્ય પોપ સર્વોપરી રહી શકે નહિ અને થયું પણ તેમજ. પોપને મળતા કરો અંધ કરાવ્યા. ધાર્મિક સર્વોપરીપણાનો કાયદા પસાર કરાવાયો અને તેથી ઇંગ્લેન્ડનો રાજા ધર્મનો ઉપરી બન્યો. આ પ્રમાણે ઇંગ્લેન્ડમાં પુનર્ધર્ટના શરૂ થઇ. તેનું અર્થ સ્વરૂપ રાજકરણ હતું, અને શરૂઆતમાં માન્યતાઓ અને પ્રાર્થનાઓમાં કશો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો ન હતો, ફક્ત તેના કારભારમાં ફેરફાર થયો. હેત્રી જો કે પોપને ઇંગ્લેન્ડના ધર્મના ઉપરી તરીકે કબુલતો ન હતો છતાં પણ તેની માન્યતાઓમાં બીજો કાંઇ ફરક પડ્યો ન હતો.

પ્ર. ૧૧ ટ્યુડર સમયમાં તાજની સત્તા કેવા સંજોગોમાં વધી તે જણાવો.

ઉ. (૧) જ્યારે હેત્રી સાતમો ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપર આવ્યો ત્યારે મોટી મોટી ગિરાસવાળા અમીરોની સત્તા “ચુલાબના વિગ્રહો” ને લીધે તૂટી ગઇ હતી અને જે થોડા રહ્યા તેમને દબાવવાનું મુશ્કેલ તેને માટે નહોતું.

(૨) સાતમો હેત્રી ગાદી પર આવ્યો ત્યારે પાર્લામેન્ટની સત્તા નરમ પડી હતી અને તેથી તે ટ્યુડરોના આપખુદી અમલ સામે થવા જેવી બળવાન ન હતી. વિશેષમાં જો તે કદાચ બળવાન હોત છતાં પણ તેમની સત્તાની સામે થવાની તેમની ધમ્મિકા ન હતી કારણ કે દેશની ખરાબી આંતરિક લડાઇઓથી થઇ ગઇ હતી. લોકો તે સ્થિતિથી કંટાળી ગયા હતા, અને તેમને શાંતિ અને વ્યવસ્થા આપે એવા રાજાની સત્તા સ્વીકારવા તૈયાર થયેલા હતા; અને તેથી તેની સત્તા એટલી બધી વધારવા માગતા હતા કે તેની સત્તા સામે કાંઇ થઇ શકે નહિ અને તેથી કરીને તેમનું ફાવતું તેમને કરવા દેતા હતા.

દેશમાં સંપ રહે અને કુસંપ ન થાય તેવું આખી પ્રજા ચાહતી હતી. આથી પાર્લામેન્ટ અને પ્રજા રાજના હાથમાં કુલ અખત્યાર રહે તેવું ઇચ્છતી હતી.

(૩) ઉપરનાં બે કારણો ઉપરાંત હેત્રો સાતમાના ચૉર્કવંશની પુત્રીના સંબંધથી બે રાજકુટુંબો એક થયાં અને તેથી લોકોનો કેટલોક વિરોધ દૂર થઇ ગયો.

પ્ર. ૧૨ ટચુડરોને સ્વતંત્ર રાજસત્તા કેવી રીતે મળી તે બરાબર સમજાવો.

ઉ. પ્રથમ અગીઆરમા પ્રશ્નો ઉત્તર લખી, છઠ્ઠા ઉત્તરની પ્રથમની બે બાબતો કે મુદ્દાઓ વિષે લખવું.

પ્ર. ૧૩ હેત્રી આઠમાની પરદેશ સાથેની નીતિનું વર્ણન કરો.

ઉ. ચાર્લ્સ પાંચમા અને ક્રાન્સિસ પહેલાના વિગ્રહમાં હેત્રીએ પ્રથમ ચાર્લ્સ પાંચમાનો પક્ષ લીધો અને બે વખત ક્રાન્સ ઉપર ચઢાઇ કરી, પણ તેમાં તેને ફતેહ મળી નહિ, કારણ કે તેની પાસેના પૈસા ખુટી પડ્યા હતા. તેથી ઇ. સ. ૧૫૨૩માં તેને પાર્લામેન્ટ બોલાવવાની ફરજ પડી. છેલ્લાં સાત વર્ષથી પાર્લામેન્ટ મળી નહતી. પાર્લામેન્ટની વર્તણૂકથી રાજ ખુશ થયો ન હતો તેથી વધારેના સાત વર્ષમાં પણ તે એકે વખત મળી ન હતી. આ સમય દરમ્યાન રાજની મુખ્ય આવક “ બક્સિસો ” થી થતી. જ્યારે પાર્લામેન્ટ મળી ત્યારે બર પોશાકમાં પાર્લામેન્ટના મકાનમાં તે દાખલ થયો અને પૌં. ૮૦૦૦૦૦ ની માગણી કરી. સર ટોમસ મોર નામના વક્તાએ તેને અનુમોદન આપ્યું, પણ પાર્લામેન્ટે તેના અર્ધાજ પૈસા આપ્યા અને જ્યારે તે ગર્વિષ્ઠ પાદરીએ રદીઆ આપી, પોતાનો હક આગળ કર્યો ત્યારે આમની સલાહના સલાસદોએ તેને જણાવી દીધું કે સલાસદ સિવાય પ્રશ્નો ઉપર કાઇને ચર્ચા કરવા દેવામાં આવતી નથી.

ઇ. સ. ૧૫૨૫માં પૈવીઆની લડાઇમાં ક્રાન્સિસે માન સિવાય સર્વ ગુમાવ્યું અને તે ચાર્લ્સનો કેદી બન્યો. એક વર્ષ પછીથી તેને

“ માડિંડના કોલકરાર ” પ્રમાણે સુંદર યર્ગન્ડી પ્રાંત આપવાની શરૂતે છૂટો કર્યો. તેણે તે વચન પાળ્યું નહિ. બે વર્ષ પછીથી ચાર્લ્સના કસ્ટરે રોમ લટક્યું, અને પોપને કેદમાં નાખ્યો. હેત્રી અને ક્રાન્સિસ પોપને છોડાવવા અને શહેનશાહ ચાર્લ્સના મુલકમાં લડાઈ ચલાવવા સંધિથી બેઠાયા.

પ્ર. ૧૪ નીચેનાં પાત્રો કે બનાવોની ટુંક નોંધ આપો:—અ
 વુલ્સી ૪ સર ટોમસ મોર ક જ કલમેનો કાયદો ૬ ટોમસ ક્રામ્વેલ
 ૬ ધર્મનો બળવો ૬ ટોમસ કેન્મર ૬ ધર્માધિપત્યનો કાયદો.

ઉ. અ. હેત્રી આડમાની શરૂઆતમાં વુલ્સી નામનો કુશલ રાજદારી પુરૂષ થઇ ગયો. તે સાધારણ કુળમાં જન્મેલો હતો. નાની વયમાં બી. એ.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી, તેણે “ બોય બેચેલર ” નું ઉપનામ મેળવ્યું. કોલેજમાં શિક્ષકો તથા ફેલો તરીકે કામ કર્યા પછીથી “ પ્રીવી કાઉન્સિલ કે ખાનગી સલાહ મંડળ ” નો તે સભ્ય થયો. રાજ્યે તેને થોડાજ વખતમાં યોકનો ધર્માધ્યક્ષ બનાવ્યો.
 ઇ. સ. ૧૫૧૪. ત્યાર પછી તે ચાન્સેલર બન્યો અને રાજનો મુખ્ય સલાહકાર બન્યો. ઇ. સ. ૧૫૧૫માં તે કાર્ડિનલ બન્યો અને ઇ. સ. ૧૫૧૭ માં પોપનો પ્રતિનિધિ બન્યો. વુલ્સીની ઇચ્છા આટલેથી અટકી નહિ. તેણે પોપ થવાને બે વખત પ્રયત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ નિવડ્યો. આ કામમાં તેણે ચાર્લ્સના ઉપર આશા રાખી હતી, પણ તેની આશા ધૂળધાણી થઇ ગઈ. તેણે હેત્રીનો ભેટો ક્રાન્સિસ પહેલા સાથે કેલેની નજીક પાછળથી પ્રખ્યાત થયેલા “ સુવર્ણમય મેદાન ” ઉપર કરાવી આપ્યો; પણ તેથી ક્રાન્સ સાથેની લડાઈ અટકી નહિ. અંતે વુલ્સીની મોટાઇની ધરીઓ ભરાઇ ચુકી. કંટાળી ગયેલો હેત્રી “ ઍરગેનની કેથેરાઇન ” ની સાથે છૂટા છોડા કરવા ઇચ્છતો હતો; અને વુલ્સીના હાથમાં તે સત્તા આવેલી છતાં પોતાના નાશ માટે તેણે આશરે બે માસ સુધી ઢીલ થયા પછી તે મુર્દખો રોમ મોકલાવી દીધે. રાજ આથી ચીઢાઇ ગયો અને તેને પાયમાલ કરી

નાંખ્યો અને તેના ઉપર નવા આક્ષેપો સૂઝી તેને પકડી લાવવાનો હુકમ કર્યો. રસ્તામાં તેનું શરીર “લીરટ એમે”માં પડ્યું. મરતી વખતના તેના શબ્દો “રાજ કાષ્ટના થયા નથી અને થવાના નથી” જગતને અજળ બાધ આપનારા છે.

ઘ. સર ટોમસ મોરનો જન્મ ઇ. સ. ૧૪૮૦ માં થયો હતો. સાધારણ કુટુંબમાં જન્મેલો હોવા છતાં એન્સેલરનાં પદ ઉપર પહોંચનાર તે પહેલો પુરૂષ હતો. તેના મુખ્ય ગ્રંથો આદર્શ રાજ્ય કેવું હોય તેનો ચિતાર આપનાર “યુટોપિયા” અને “એડવર્ડ પાંચમાનું જીવન અને રાજ્ય” છે. આ મહાન પુરૂષનો શિરચ્છેદ પોતાના નિખાલસ સ્વભાવને લીધે થયો. તેણે “એડ્વ ઓફ સુપ્રિમસિ” માં જણાવ્યા પ્રમાણે રાજનું ધર્માધિપત્ય સ્વીકાર્યું નહિ. તે દયાળુ, પરા-પકારી, નિપૂણ કાયદાશાસ્ત્રી અને કુશળ રાજદારી પુરૂષ પણ હતો.

ઙ. હેત્રી આઠમાની ધર્મ ગ્રંથધીની માન્યતા તેના પસાર કરાવેલા “છ કલમેના કાયદા” માંથી જણાઇ આવે છે અને તે કલમે નીચે પ્રમાણે હતી:—(૧) ધર્મરત્ના જમણમાં (લૉર્ડઝ સપર) લેવામાં આવતી રૉટલી અને મધમાં કાષ્ટરતનું લોહી અને માંસ હયાત છે એમ માનવું. (૨) આચાર્યો અને ધર્મગુરુઓ સિવાયના માણસો આવાં જમણોમાં ભાગ લઇ શકે નહિ. (૩) આચાર્યો તથા ધર્મગુરુઓએ નીતિમય અને પવિત્ર જીવન ગાળવાની ફરજિયાત પ્રતિજ્ઞાઓ લેવી જોઇએ. (૪) “માસ” નામની પ્રાર્થનાની ખાનગીમાં પણ જરૂઆત ગણવી જોઇએ. (૫) ધર્મગુરુઓએ તથા આચાર્યોએ કુંવારા રહી અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવું, અને (૬) આચાર્યો સમક્ષ કરેલી પાપ મુક્તિની કલ્પલાતો કે જે મૃત્યુ સમયે અને બીજે સમયે કરવામાં આવે છે તે વ્યાજબી ગણવી.

ઉપરની કલમે પરથી માલમ પડશે કે હેત્રીની માન્યતા હજી રોમન કેથોલિક ધર્મનીજ હતી.

ઙ. ટોમસ કોમ્પેલની જીંદગી જુદા જુદા ધંધાઓમાં વહેંચા-

યક્ષી હતી. એક વખત તે મીલનો કારકુન હતો, બીજી વખત તે વેનિસમાં કારકુન હતો અને પછીથી તે ઇંગ્લેન્ડમાં વકીલ હતો. છેવટે તે વુલ્સીનો સોલીસીટર બન્યો; અને ત્યાંથી તે આગળ વધ્યો. ધર્મોપત્યનો કાયદો પસાર કરવા તેણે રાજને શિખામણ આપી અને ત્યારથી તે રાજનો મુખ્ય સલાહકાર થયો. “મઠોનો નાશ” અને “ છ કલમોના કાયદા”માં તેણે રાજને પુરેપુરી મદદ કરેલી. પરંતુ તેની પણ ઘડી આવી ચૂકી. તેણે રાજને એક પ્રોટેસ્ટન્ટ રાજકુવરી કલીન્ઝની એન સાથે લગ્ન કરવા સમજાવ્યો, અને તેનું ચિત્ર રાજને બતાવવામાં આવ્યું અને તેની સાથે રાજએ લગ્ન કર્યું, પણ એનચિત્ર પ્રમાણે રૂપાળી હતી નહિ; તેથી કોમવેલ ઉપર રાજ છંછેડાયો. તેના ઉપર નાસ્તિકતા અને રાજદ્રોહના આરોપો મૂકાયા અને તેના શિરચ્છેદ ઇ. સ. ૧૫૪૦ની જુલાઈની ૨૮ મી તારીખે થયો. આ પ્રમાણે તેને રાજના મિત્ર થવાનો કાયદો મળ્યો.

ઈ. ઇ. સ. ૧૫૩૬માં પોપની સત્તા તોડવા અને રાજનાં ખીરસા તર કરવા મઠોનો નાશ કરવામાં આવ્યો. આથી સામાન્ય વર્ગ અને ગરીબ માણસોને જે આશ્રય મળતો હતો તે અંધ થયો. લોકોમાં ઘણો અસંતોષ ફેલાયો અને ખાસ કરીને ઉત્તરના પ્રાંતોમાં તેમ થયું. આસ્કનામના એક ગ્રહસ્થની સરદારી નીચે થોર્ક અને લેન્કેશિયરના લોકોના ૪૦૦૦૦ માણસોએ હથિઆર પકડ્યાં. તેમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રોમન કેથોલિક ધર્મનું પુનર્સ્થાપન કરવાનો હતો. તેઓ પોતાના અંડને “ધાર્મિક યાત્રા” કહેતા. પાદરીઓ તેમની આગળ ચાલતા. થોડા વખત સુધી તેમના કબજામાં થોર્ક અને હલ રહ્યા, પણ સામાન્ય માણી અને શિયાળાનાં ઝાપટાંથી બળવાખોરો વિખરાઈ ગયા. વસંત ઋતુની શરૂઆતમાં ફરીથી તેમ કરવાનો પ્રયત્ન થયો, પણ તેમ થયું નહિ. આસ્ક અને બીજા કેટલાક પકડાયા અને તેમનો શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો.

ફ ટોમસ કેમર કેથેરાઇનના ત્યાગના વખતમાં બહાર પડ્યો.

જ્યારે પોપ પાસેથી કેથેરાઈનના છુટાછેડાની આશા રહી નહિ ત્યારે રાજાને કેન્નરે સલાહ આપી કે “પોતાના ભાષની વિધવા સાથે પરણવામાં ઇશ્વરનો ગુનો છે કે કેમ?” એ પ્રશ્ન ઇંગ્લેન્ડ અને યૂરોપની વિદ્યાપીઠોને પૂછાવો. હેત્રીનું કાર્ય તેથી સિદ્ધ થયું અને કેન્નરને ધર્માધ્યક્ષનું સ્થાન મળ્યું. વુલ્સીના મરણ પછીથી તે હેત્રીનો મુખ્ય સલાહકાર હતો; પણ મેરીના સમયમાં તેનું આવી બન્યું. પ્રોટેસ્ટન્ટ પંથમાંથી નીકળી તે રોમન કેથોલિક બન્યો નહિ અને તેને અગ્નિની જ્વાળાઓને સ્વાધીન કરવામાં આવ્યો.

ગ. હેત્રી આઠમાએ કોમ્બેલની સલાહથી પોપનો સત્તા ઇંગ્લેન્ડમાંથી કાઢી નાખવાનો નિશ્ચય કર્યો અને પાર્લામેન્ટે ઇ. સ. ૧૫૩૫ માં હેત્રીને કાયદાથી “ઇંગ્લેન્ડના દેવળનો પૃથ્વી ઉપરનો પ્રથમ અધિપતિ” ગણ્યો. આથી ઇંગ્લેન્ડમાંથી પોપની સત્તા નાશુદ્ધ થઈ એટલુંજ નહિ પણ તેને તેને લીધે જે આવક મળતી હતી તે પણ બંધ થઈ અને તેના બધા હક્કો રાજાને મળ્યા. આ કાયદાથી ધાર્મિક માન્યતાઓમાં આધિપત્ય સિવાય કશો ફેરફાર થયો નહિ. પ્ર. ૧૫ યૂરોપમાં જે ધાર્મિક ફેરફાર થયો તેની ટુંક નોંધ લો.

ઉ. મધ્યયુગમાં રૂશિઆ અને ગ્રીસ સિવાય આખા યૂરોપમાં ધાર્મિક બાબતમાં પોપની સત્તા ચાલતી હતી એમ કહીએ તો જરાએ ખોટું નથી. તે વખતનો ખ્રિસ્તિ ધર્મ એટલે પોપનું વચન ગણી શકાય. પોપ રોમમાં રહેતો અને ધાર્મિક લાગાઓ તેને પરદેશમાંથી તેના “લિગેટો” કે પ્રતિનિધિઓ દ્વારા મળતા. ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપર જ્યારે હેત્રી આઠમો હતો તે વખતે ટાઇબર નદી ઉપર સેઇન્ટ પિટરનું એક ભવ્ય દેવળ બંધાતું હતું. મકાનના ખર્ચને પહોંચી વળવા પોપ લીઓ દશમાએ “મુક્તિપત્રો” વેચવાને પોતાના પાદરીઓને દેશ પદેશ મોકલ્યા. ખ્રિસ્તિ ધાર્મિક લડાઈઓ કે કુઝેડના સમયમાં આ રીતની પહેલ અર્ચબેન બીજાએ કરેલી. “મુક્તિપત્રો”માં અર્ચબેન પૈસો તેમને “સાધુઓની સાધુતા” અપાવે છે એમ લોકો તે વખતે

માનતા; પણ સેકશનીના એક ઓગસ્ટ પંચના સાધુ માર્ટિન લ્યુથરે આ મુક્તિપત્રોના મતનું ખંડન કર્યું. વિટ્નબર્ગના દેવળના આરણ્ય ઉપર પંચાણું મુદ્દાઓ ચોડ્યા અને તેમાં સિદ્ધ કર્યું કે ક્રાઇસ્ટ એકલામાં જ વિશ્વાસ રાખવાથી મુક્તિ મળે છે એ મતજ સત્ય છે. ઉત્તર જર્મનીના ડાહ્યા અને શાશ્વ પુરૂષો આગળ લિપ્પીકના રાજમહેલમાં ધાર્મિક બાબતમાં એકલું બાઈબલજ પ્રમાણ્ય છે અને તેને વાંચવાનો અને તેનો અર્થ કરવાનો દરેક માણસને હક છે એમ મંજ્યુતીથી વળગી રહ્યો. પોપે તેની આવી વર્તણૂકથી તેને રોમન કેથોલિક પંચના વાડામાંથી બહિષ્કાર કરનારો એક હુકમ “બુલ” બહાર પાડ્યો. લ્યુથરે તેની કાંધ દરકાર કરી નહિ અને તે હુકમને તેણે દેવતાને સ્વાધીન કર્યો; અને વિટ્નબર્ગ કેસલનાં દ્વાર આગળજ તેણે આ પ્રમાણે રોમન કેથોલિક ધર્મની સાથેનો સંબંધ તોડ્યો. આ પછીથી લ્યુથરને અનુયાયીઓ મળ્યા લાગ્યા અને તેઓ પોપની સત્તાનો વિરોધ કરનારા હોવાથી તેઓ “વિરોધ કરનારા” કે પ્રોટેસ્ટન્ટો કહેવાયા. આને લીધે ધર્મની એક નવીજ ચળવળ ઉભી થઈ. લોકો બાઈબલનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા અને ધાર્મિક બાબતોમાં વિચાર કરતા થયા અને પરિણામે પોપની વાણીમાં લોકોની અંધ શ્રદ્ધા હતી તે નાશુદ થવા માંડી; અને તેમણે ધર્મની પુનર્ધટના કરવા માંડી તેથી આ ચળવળ ઇતિહાસમાં “પુનર્ધટના” કે “રિફોર્મેશન” થી પ્રખ્યાત થયેલી છે.

પ્ર. ૧૬:—યુરોપમાં જે ધર્મક્રાંતિ અને ધર્મસુધારો થયો તેની અસર ઇંગ્લેન્ડ માં કેવી થઈ અને ધર્મનું કેવું રૂપ ટ્યુડર સમયમાં થયું તે જણ

ઉ. (૧) લ્યુથરનાં લખાણો ઇંગ્લેન્ડમાં પણ ઠેર ઠેર વંચાતાં હતાં અને તેથી ઇંગ્લેન્ડના લોક પણ ધર્મની બાબતમાં દેખતા થયા. બધા વિદ્વાનો ધર્મની સુધારણાને ઇચ્છતા હતા પણ તે કેમ પાર પાડવો તેમાં બે મત ભેદ હતા. એક પક્ષ ધર્મનું ઐક્ય તોડ્યા

વિના તેમ કરવા ઇચ્છતો હતો. ખીજો પક્ષ ઐક્ય તોડીને તેમ કરવા તૈયાર હતો, પણ તેઓ લ્યુથર જેવા ભક્તિવીર નહોતા. હેત્રી આઠમો વિદ્વાનોનો મિત્ર હતો અને કેટલેક અંશે વિદ્વાન હતો; પણ તેનું વલણ ધર્મ ઐક્ય તોડવાનું ન હતું અને તેથી જ્યારે લ્યુથરે “સમ સંસ્કાર”નું ખંડન કર્યું ત્યારે તેણે પોતે તેનો પ્રત્યુત્તર ઇ. સ. ૧૫૨૧ માં છપાવ્યો અને તેની એક પ્રત પોપ ઉપર મોકલી આપી પોપલીઓ દશમો તેથી રાજ થયો અને હેત્રી આઠમાને “ધર્મ રક્ષક” નો ખિતાબ આપ્યો, કે જે અત્યારે પણ ઝેન્ડનાં રાજ-રાણી ધારણ કરે છે.

(૨) ઇંગ્લેન્ડ રોમન કેથોલિક રહેવા નિર્માણ નહિ થયેલું હોવાથી ત્યાં જુદીજ ધટના બની. હેત્રી આઠમો કે જેનું લક્ષ્ય પોપની સંમતિથી ઈથેરાઇન સાથે થયું હતું તે પોતાની સ્ત્રી ઈથેરાઇનથી છૂટા થવા માગતો હતો; પણ ઈથેરાઇન ચાર્લ્સ પાંચમાની ફાઇ થતી હતી, તે ચુસ્ત કેથોલિક હતી, અને તેથી પોપની મહેરબાનીનું પાત્ર હતી. પણ હેત્રાને તો ગમે તે રીતે છૂટા છેડા કરવા હતા. વુલ્સ્ટી તે કામ પોપ પાસેથી કરાવી શક્યો નહિ અને ખરાબ થયો. કેન્મરની સલાહથી તેણે છૂટા છેડા કર્યા. તેણે પોપની સાથેનો સંમંધ તોડી નાખ્યો અને પોતે ઇંગ્લેન્ડના ધર્મનો ઉપરી બન્યો; પણ તેનો વિચાર ધર્મ પદ્ધતિ ફેરવવાનો જરાએ ન હતો, પણ પરિણામે કોમ્બેલે સઘળું તેની પાસે કરાવી લીધું. ચાપે ચીડાઈ જઈ તેના નવા લગ્નને ખોટું ઠેરવ્યું અને તેને ધર્મ બહાર મૂક્યો, ત્યારે પાછો કોમ્બેલે રાજાને પ્રભોષ્યો અને પોપની ઇંગ્લેન્ડમાંની સત્તા તોડવાના ઉપાયો લેવાની સમજુતી આપી. રાજાએ તેને ધર્મ ખાતાનો પ્રતિનિધિ નીમ્યો. આથી પાદરીઓને ઘરતરફ કરવાની સત્તા હાથમાં આવી. વિશેષમાં કોમ્બેલે રાજાનું ધર્માધિપત્ય નહિ કબુલનારાઓને સખ દંડ્યા અને કેટલાકને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરી. દેશમાં ખટપટ અને ફિતુર વધ્યાં. પોપની સત્તા પૂરેપૂરી તોડવા માટે કોમ્બેલની

સલાહથી મઠોનો નાશ કર્યો અને તેની જગીરીઓમાંથી કેટલીક રકમ પાઠશાળાઓને આપી અને કેટલીક દરબારીઓમાં વહેંચી આપી. આથી રાજ તરફનો અને પોપની વિરુદ્ધનો એક જખરો અમીર વર્ગ ઉભો થયો. (ઇ. સ. ૧૫૩૬-૧૫૪૯)

(૩) આજ ત્રણ વર્ષમાં ધાર્મિક સુધારાઓ થયા. મૂર્તિપૂજા અને સાધુ સંતોના શેષ ભાગની કુળેતી દરી તે રિવાજો છોડાવ્યા. સાત સંસ્કારોમાંના ત્રણને રાખ્યા અને મુક્તિને શ્રદ્ધા સાધ્ય માની. “ધર્મના સિદ્ધાંતો” હેત્રીએ લખી કહાડ્યા અને કાયદાથી તેજ ઇંગ્લેન્ડનો ધર્મ છે એમ મનાવ્યું. બાઈબલને વાંચવાની છૂટ આપી. પણ લોકોએ બાઈબલનો અર્થ પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવા માંડ્યો, અને તેના વાદવિવાદ વધી ગયા. રાજના કાઢેલા “ધર્મ સિદ્ધાંત”ની ચર્ચા ગરમા ગરમ થવા માંડી. પ્રભુભોજનની હોંસીનાં ફારસો જોડાયાં અને કેટલાક પાદરીઓ લોક લજ્જા છોડી બીઓ પરણી બેઠા. જુના વિચારના લોકો અને ધર્મગુરુઓ આથી દિઝ્મૂઝ જ બની ગયા. રાજનો પણ આ જોષ મિગ્જ ગયો. તેણે “છ કલમો” નો કાયદો ઇ. સ. ૧૫૩૯ માં કર્યો, અને તેમાં બહાયર્થ વ્રત, ખાનગી પ્રભુ ભોજનની ક્રિયા, અને પાતકાચારણુ કબુલ રાખ્યાં અને તેમની વિરુદ્ધ બોલનારને માટે ભારે શિક્ષા ઠેરવી. આથી રોમન કેથોલિક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ બંનેનો મરો થયો.

(૪) એડવર્ડ છઠ્ઠાના સમયના રાજ રક્ષકો પ્રોટેસ્ટન્ટો હોવાથી “ધર્મ સુધારણા” એ પૂર્ણતાનું રૂપ પકડ્યું. બંનેએ કેન્મરના કલા પ્રમાણે થણા સુધારો દાખલ કર્યો. લોલાર્ડની સામા પસાર થયેલા કાયદાઓને અને પાછલા રાજની “છ કલમો” વગેરે ધર્મ સુધારાને નડતા સઘળા ધારા રદ કર્યા. આ પ્રમાણે સમરસેટના ડયુકે ફેરફારો ઝડપથી કરવા માંડ્યા. તેની આજ્ઞાથી મૂર્તિઓ અને રંગીન બારીઓનો નાશ કરવા માંડ્યો. પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મને યોગ્ય ધર્મનાં ખાસ બાધણ તૈયાર કરી વંચાવવામાં આવ્યાં. ઉપાસના

વિધિ લેટિનને બદલે અંગ્રેજી ભાષામાં કરવા હુકમ કાઢ્યો. આમબલ વાંચવાને નિરંકુશ છૂટ આપી. ઇ. સ. ૧૫૪૯ માં એક “ પ્રાર્થનાનું પુસ્તક ” સાર્વજનિક ઉપયોગ માટે તૈયાર કરાયું. પાર્લામેન્ટે તેનો સ્વીકાર કર્યો અને આખા રાજ્યમાં તે વાપરવાની દિમાયત કરનારો “ ઐક્યતાનો કાયદો ” (એક્ટ ઓફ યુનિફોર્મિટી) પસાર કર્યો. આર ધર્મ બોધ (ટેલેવ આર્ટિકલ્સ ઓફ ફેઇથ) છપાવ્યા અને તેજ પ્રમાણે પ્રબોધનો કરવા બધાને તાકીદ આપી. ત્યારપછી તુરત બીજું “ પ્રાર્થનાનું પુસ્તક ” રચવામાં આવ્યું અને તેમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ મતનું સમર્થન કરવામાં આવ્યું. “ ધર્મની બેતાળીશ કલમો ” તૈયાર કરી.

[આ લોકોએ પણ હેત્રોની માફકજ પોતાનો પંથ ચલાવવા બળાતકાર અને જુલમ વાપર્યો હતા; અને તેમને નહિ માનનારાઓને કેદમાં ટપોટપ કેદ મોકલી દેતા. પણ રાજકુવરી મેરી કે જે ચુસ્ત કૃથોલિક હતી તેનું નામ તેઓ લઇ શક્યા નહિ.]

(૫) એડવર્ડ પછીથી, વોરિકના અર્લને લેડી જેન ગ્રે માટેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો અને હડહડકી કેથોલિક રાણી મેરી ઇંગ્લેન્ડની ગાદી પર આવી. તેનો હેતુ રોમન કેથોલિક ધર્મનું ઇંગ્લેન્ડમાં પુનઃસ્થાપન કરવાનો હતો. તેણે રોમન કેથોલિક પાદરીઓ કે જે કેદમાં સડતા હતા તેમને છૂટા કર્યા, અને બીજા પ્રોટેસ્ટન્ટ પાદરીઓને કેદમાં મોકલ્યા. રોમની સત્તા સામે પસાર કરેલા આગણીશ કાયદાઓને મેરીની પાર્લામેન્ટે રદ કર્યા. જમ કરાયલી ધર્મની મિલકતને મેરીએ ધર્મ સમાજને પ્રેમ અને શ્રદ્ધાથી આપી. આ પ્રમાણે મેરીએ ચોપની સત્તા સ્થાપી અને સમરસેટના કર્યા ઉપર પાણી ફેરવ્યું. ચોપના પ્રતિનિધિ અને રાજવંશી અંગ્રેજ બચ્ચા કાર્ડિનલ પોલે રાણીને ધર્મની બાબતમાં ઉદાર રહેવા સૂચવ્યું, પણ રાણી ગાર્ડિનર અને બોનરના મતની હોવાથી તેણે બીજા પંથવાળાઓ ઉપર એટલો બધો જુલમ કર્યો કે તેનું નામ ઇતિહાસમાં “ ખૂની રાણી ” તરીકે પ્રખ્યાત થયું છે. તે ત્રાસને લીધે કેટલાકે દેશ છોડ્યો અને પરદેશમાં રહ્યા.

(૬) ઇલિઝાબેથ ધર્મની બાબતમાં બેદરકાર હતી અને પ્રસંગ જોઈ કામ કરતી હતી. તેણે જાણ્યું કે હવે થોડાનો મોટો ભાગ પોપને માને તેમ નથી અને તેથી તરતજ “ ધર્માધિપત્ય ” અને “ ધર્મૈકતાના ” કાયદાઓ પસાર કર્યા અને મેરીના કહેવાને પાણીમાં મેળવ્યું. તેણે ધર્મનીતિ રાજનીતિ પ્રમાણે અખત્યાર કરી અને જોયું કે દેશ પ્રોટેસ્ટન્ટ જ બને તો કાયદો છે અને તેથી તેણે પ્રોટેસ્ટન્ટ વિદ્વાનોને પોષવા માંડ્યા અને પ્રોટેસ્ટન્ટ દેશોને મદદ કરવા માંડી. ઇ. સ. ૧૫૬૩ થી ૧૫૭૧ સુધીમાં પાર્લામેન્ટે ઓગણ્યયાળીશ કલમો નક્કી કરી કે જે હાલ પણ અંગ્રેજીના ધર્મ સમાજને માન્ય છે.

આ રાણીના સમયમાં જે માણસો મેરીના સમયમાં દેશ છોડી ગયા હતા તે પાછા આવ્યા. તેઓ યુરોપના સુધારકોના સહવાસમાં આવવાથી આંગ્રિકધર્મસમાજની પાર જાણી ગયા હતા. પ્રથમતો તેઓ આંગ્રિકધર્મસમાજમાં ભળ્યા, પણ જ્યારે ઇલિઝાબેથે તેમને ધર્મના ઉપરી તરીકે સ્વીકારવા માટે દયાથી કંઈ ત્યારે છુટા પડ્યા. તેમની ઇચ્છા ધર્મને વધારે શુદ્ધ કરવાની હોવાથી તેઓ શુદ્ધિકારો કે પ્યુરિટનો કહેવાયા. “ ધર્મૈકતાના કાયદા ” ને લીધે આ લોકને બહુ શોસવું પડ્યું. કેથોલીક રાણી સ્કોટ મેરીના કાવત્રાને લીધે કેથોલિકોને પણ બહુ શિક્ષા કરવામાં આવી.

પ્ર. ૧૭:-ઇલિઝાબેથના સમયમાં જે ધાર્મિક પંથો હતા તેમની ટુંક નોંધ લો.

ઉ. (૧) રોમન કેથોલિક ઉર્ફે જુનો આંગ્રિક ધર્મ કે જેના ઉપર રોમના પોપ અને તેના નીમેલા પાદરીઓની સત્તા ચાલતી હતી. આ પંથના લોકો મૂર્તિપૂજક હતા એટલુંજ નહિ પણ સંતના શેષને માનતા. તેમનામાં વહેમનું જોર વિશેષ હતું. (૨) પોપની સત્તા કાઢી નાંખી જે અંગ્રેજીમાં રાજધર્મ બન્યો તે પ્રોટેસ્ટન્ટ કે આંગ્રિકધર્મ સમાજ. આ પંથ ઉપર રાજનીતી સર્વોપરી સત્તા છે. આ ધર્મની ઓગણ્યયાલીસ કલમો ઇ. સ. ૧૫૬૩ થી ઇ. સ. ૧૫૭૩

સુધીમાં મુકરર કરવામાં આવી. હાલ પણ ઇંગ્લેન્ડનો આ રાજધર્મ છે. (૩) આનાથી પણ આગળ મયેલો પ્યુરિટનોનો ધર્મ છે. તે લોકો યુરોપના સુધારકોના સહવાસમાં આવેલા હોવાથી ધર્મને શુદ્ધ રૂપમાં સમજતા હતા. તેઓ બાહ્યાચારને બહુ માનતા નથી અને અંતઃશુદ્ધિ ઉપર વધારે ભાર મૂકે છે. તેમણે સ્ટુઅર્ટ સમયમાં રાજપ્રકરણમાં સારો ભાગ બજાવ્યો છે. તેઓએ ઇલિઝાબેથના ધર્માધિપત્ય અને “ધર્મિકતા”ના કાયદાને માન નહિ આપેલું હોવાથી “નોન-કોન્ફર્મિસ્ટો” પણ તેમને કહેવામાં આવ્યા છે.

પ્ર. ૧૮:- નીચેના વિષે ટુંકી નોંધ લો:—

અ એડવર્ડ છઠો, જ મમરસેટનો ડ્યુક, ક નોર્થમ્પ્ટોન્ડનો ડ્યુક, ડ લેડી જેમ્સ ઐ, ઇ લોહીઆળી (બ્લડી) મેરી, ફ સ્કોટ મેરી, ગ ઇલિઝાબેથના કૃપાપાત્રો અને મ હેન્રી આઠમાની રાણીઓ.

ઉ. અ હેન્રી આઠમાના વિલથી એડવર્ડ છઠો દશ વર્ષની નાની ઉંમરે ગાદીએ આવ્યો અને તેની બાળ વયને લીધે અઠ્ઠાવીસ રાજપુરુષો અને પાદરીઓની સલાહએ તેના રાજ્યનો કારભાર ચલાવ્યો. આ સલાહને નાયકની ખોટ જણાઇ. તેણે હર્ટફોર્ડના અર્લને રાજરક્ષક નીમ્યો અને તેને સમરસેટના ડ્યુકનો ખલકામ મળ્યો. હેન્રીની ઇચ્છા પ્રમાણે એડવર્ડનું લગ્ન મેરી સાથે કરાવવા રાજરક્ષકે સ્કોટલેન્ડ પર ચઢાઇ કરી, તેથી પિન્કી આગળ યુદ્ધ થયું અને તેથી સમરસેટ તેમાં ફાળ્યો નહિ. આ સમયમાં ધાર્મિક સુધારણાનું કામ પૂરું થયું. તેના ધાર્મિક ફેરફારોને લીધે સ્થળે સ્થળે બળવા ઉઠ્યા અને તે મુશ્કેલીથી દબાવવામાં આવ્યા. ઇ. સ. ૧૫૪૯ ના અંતે સમરસેટની સત્તા નરમ પડી અને તેને “રાજ્ય રક્ષક” તરીકેનું રાજનામું આપવું પડ્યું, અને તેની જગ્યા સત્તાલોબી વોરિકના અર્લથી પૂરાઈ. તેને નોર્થમ્પ્ટોન્ડનો ડ્યુક બનાવવામાં આવ્યો. આ સત્તાલોબી ડ્યુકે લેડી જેમ્સ ઐને પોતાના ચોથા પુત્ર લોર્ડ ગિલ્ફોર્ડ વેરે પરણાવી હતી અને તે બાદ તેના (એડવર્ડના) મરણ પછીથી

માદીએ આવે એવી રીતનું વીલ એડવર્ડ પાસે કરાવ્યું. આ બતાવ પછી એડવર્ડ ક્ષમના રોગથી સોળ વર્ષની કૌમારવસ્થામાં મરી ગયો. તે રાજ્ય ભલો, વાંચનનો શોખીન અને સાહિત્ય રસિક હતો અને જે તે વધારે જીવ્યો હોત તો સારી રીતે રાજ્ય ચલાવત એમાં કંઈ શક નથી.

બ જર્મન સિમરનો બાપ, હર્ટફોર્ડનો અર્લ એડવર્ડની સગીર ઉમરમાં રાજ્ય રક્ષક નીમાયો અને તેને “ સમરસેટના ડ્યુક ”નો ઇલ્કાબ આપવામાં આવ્યો. હેન્રી આઠમાએ પોતાના વસીયતનામામાં એડવર્ડને સ્કોટ બાળારાણી મેરી સાથે પરણાવવાનું જણાવ્યું હતું. સમરસેટ આ ધારણા પાર પાડવા માટે સ્કોટલેન્ડ ઉપર ચઢાઈ કરી, અને પિન્ડ્રીના યુદ્ધમાં જય મેળવ્યો, પણ મેરી તો ફ્રાન્સના ડોશીન સાથે પરણી અને તેની મુરાદ નિષ્ફળ નીવડી. તેણે ધાર્મિક સુધારકાનો પક્ષ લીધો અને બળજોરીથી ધાર્મિક અને સામાજિક સુધારા દાખલ કરવા માંડ્યા, પણ તેનું પરિણામ નોર્થ અને નોર્થેકમાં ઇ. સ. ૧૫૪૬ ના બળવાઓમાં આવ્યું. આ બળવાઓ તેણે સંજ્ઞાપથી ડાબી દીધા નહિ. આ ઉપરાંત તેની પરદેશ સાથેની નીતિ પણ નિષ્ફળ નીવડી અને તેને રાજીનામું આપવાની રજ પડી. આમાં તેનો હરિફ વોરિક ફાવી ગયો. રાજસમિતિએ ૧૫૪૬ માં ટાવરમાં મોકલી દીધો, પણ ૧૫૫૦ માં છૂટા કરવામાં આવ્યો. તેણે ફરીથી તા મેળવવા માટે પ્રયત્ન કર્યો અને તેને રાજદ્રોહ માટે ઇ. સ. ૧૫૫૧ માં પકડવામાં આવ્યો અને તેનો ગુનો સિદ્ધ થવાથી ઇ. સ. ૧૫૫૨માં તેનો શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો.

ક. જહોન ડડલી (ઇ. સ. ૧૫૦૨-૧૫૫૩) હેન્રી સાતમાને માટે પૈસા કઢાવનાર ડડલીનો પુત્ર હતો. ઇ. સ. ૧૫૨૩ માં તેને નાઇટનો ઇલ્કાબ મળ્યો, અને ૧૫૪૨ માં તે વિસ્કાઉટ લીસ્લે બન્યો, અને નૌકાસેનાધિપતિ બન્યો. તે ઓઢો બોગવતો હતો તે વખતે તેણે સમરસેટનાં સૈન્યોને

સ્ટોટલેન્ડમાં ઉતાર્યાં. તેણે પિન્કીના યુદ્ધમાં અગ્ર ભાગ લીધો હતો. તે સમયમાં તેને વોરિકનો અર્લ્ બનાવવામાં આવ્યો હતો અને સમર-સેટના પછીથી તે રાજ્યરક્ષક બન્યો. ઇ. સ. ૧૫૫૧ માં તેને નોર્થમ્પરલેન્ડનો ડ્યુક બનાવવામાં આવ્યો. ધર્મની બાબતમાં તેણે સમરસેટનીજ પદ્ધતિ અખત્યાર કરી. તેને આગળથીજ ખખર પડેલી કે જે મેરી ઈંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપર આવશે તો તેનું આવી બનશે; અને તેથી તેણે એડવર્ડની પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મની લાગણી ઉપર અસર કરી અને મેરી તથા ઇલિઝાબેથના હકોને દૂર રાખી, તેની પાછળ લેડી જેઇન ઐ ગાદી પર આવે તેનું વિલ ઇ. સ. ૧૫૫૩ માં કરાવી લીધું. આ પહેલાં પોતાના પુત્ર લોર્ડ ગિલ્ફોર્ડ ડડલી વેરે જેઇન ઐને પરણાવી હતી. એડવર્ડ તેજ સાક્ષના જુલાઇ માસમાં મરી ગયો અને નોર્થમ્પરલેન્ડે જેઇન ઐને રાણી તરીકે જાહેર કરી. લોકોએ મેરીનો પક્ષ લીધો. નોર્થમ્પરલેન્ડને પકડવામાં આવ્યો, રાજદ્રોહ સિદ્ધ થયો અને તેનો શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો.

હ. લેડી જેઇન ઐ હેન્રી આડમાની બહેન મેરીની પુત્રી હતી અને નોર્થમ્પરલેન્ડના પુત્ર લોર્ડ ગિલ્ફોર્ડ ડડલી સાથે પરણી હતી. તેના સસરા નોર્થમ્પરલેન્ડે એડવર્ડ છઠ્ઠા પાસે ગાદીના વારસ તરીકે તેના નામનું વિલ કરાવ્યું હતું, અને એડવર્ડના મરણ પછી તેને રાણી તરીકે જાહેર કરવામાં આવી; પણ લોકોએ તો મેરીને ખરી હકદાર ગણી તેનોજ પક્ષ લીધો. જેઇન ઐ નવ દિવસજ ગાદી પર રહી અને પછીથી તેને અને તેના પતિને “ટાવર” ના કિલ્લામાં કેદ રાખવામાં આવ્યાં. જેઇન ઐનું લાવણ્ય અનુપમ હતું. તેના રિમતભરેલો ચહેરો મનુષ્યના હૃદયને વશ કરે તેવો હતો. તે ઉત્તમ સંસ્કારી બાઇ હતી, અને આદર્શ સ્ત્રીને શોભે તેવા તેના સર્વ ગુણ હતા. તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ તેના સસરાએ તેને તાજ પહેરાવ્યો, અને તેથી તેણે બહુ સહન કર્યું. તેને કેદમાંથી મુક્ત કરવામાં તથા મદદ કરવા બળવો જાણે કે જે દયાવી દેવામાં

આવ્યો અને પરિણામ એ આવ્યું કે આ સોળ વર્ષની યુવતીનો તેના પતિ સાથે શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો.

૬. મેરી હેન્રી આઠમાની કેથેરાઇન ઓફ એરેગોનથી થયેલી પુત્રી હતી. હેન્રીએ તેને ઇ. સ. ૧૫૩૪ માં કાયદો પસાર કરી અનોરસ ડેરવેલી પણ ઇ. સ. ૧૫૪૪ માં હકદાર વારસ તરીકે કબ્જેલી. એડવર્ડ છઠ્ઠાના મરણ પછી, લેડી જેઇન ઓ થોડા વખત માટે ગાદી પર આવી, પણ તે વખતે પણ લોકોની લાગણી તેના પર હતી અને તેથી તેજ રાણી તરીકે ઇ. સ. ૧૫૫૩ માં ગાદીએ આવી. તે ચુસ્ત રોમન કેથોલિક હતી; અને તેથી તેની મુરાદ કેથોલિક ધર્મનું પુનર્સ્થાપન કરવાની હતી. મેરીના જીવનના એ મુખ્ય હેતુઓ હતા. (૧) કેથોલિક સત્તાનરેશ ફિલિપને પરણવાનો અને (૨) પોપની સત્તા ઇંગ્લેન્ડમાં ફરીથી દાખલ કરવાનો. ઇંગ્લેન્ડની પ્રગતને મેરીના ફિલિપ સાથેના લગ્નની વાત રૂચતી ન હતી, છતાં પણ મેરીની હકને લોધે તેને પરદેશ વસવાટ નહિ કરવાની, ફિલિપની પરદેશની નીતિમાં ભાગ નહિ લેવાની, અને તેજ રાણી ગણાય એવી શરતોથી પાર્લામેન્ટે ફિલિપ સાથેના લગ્નની છૂટ આપી. જેઇન અને ગાદીએ બેસાડવા, આ લગ્નથી અસંતુષ્ટ અનેલા લોકોએ બળવાઓ કર્યા પણ તેમને દાખી દેવામાં આવ્યા. ઇંગ્લેન્ડમાં પોપની સત્તાનો સ્વીકાર થયો. પોપના પ્રતિનિધિ કાર્ડિનલ પોલને દરબાર તરફથી નમન થયું. પોપની સામે પસાર કરેલા બધા કાયદાઓને મેરીની પાર્લામેન્ટે ઉઠાવી દીધા. મેરીએ ધર્મસમાજની જમ કરેલી મિલકત પાછી સોંપી. રોમન કેથોલિક ધર્મને ચુસ્ત રીતે વગગી રહેવાથી જે પાદરીઓ કેદમાં પડેલા હતા તેમને તેમની જગ્યાઓ પાછી સોંપવામાં આવી. આ ધર્મધેલી રાણીએ પ્રોટેસ્ટન્ટ લોકો અને પાદરીઓ ઉપર કાળો ફેર વર્તાવવા માંડ્યો. કેટલાકને તો જીવતા બાળી મૂકવામાં આવ્યા. આ તેના કરને માટે તેને ઇતિહાસમાં લોહીઆળી રાણી મેરી કે બ્લડી મેરી ગણવામાં આવે છે.

દિલિપ પોતા કરતાં મોટી રાણી મેરીને આહતો ન હતો, છતાં પણ તે મેરીને ક્રાન્સના વિગ્રહમાં ધસડી જઈ શક્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે ફેલે ઇંગ્લેન્ડના હાથથી હંમેશ માટે ગયું અને મેરીને તેના ગુમાવવાથી એટલું બહુ લાગી આવ્યું કે તેથી તેની તખીયત લથડી અને અંતે અબાગણી રાણી ઇ. સ. ૧૫૫૮ ના નવેમ્બરની ૧૭ મી તારીખે મરી ગઈ.

ફ. સ્કોટ મેરી હેન્રી સાતમાના દોહિત્રીની પુત્રી હતી. સમરસેટે એડવર્ડને બળજબરીથી મેરી સાથે પરણાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ મેરી તો ક્રાન્સના ડોશીન સાથે પરણી ગઈ અને કાલાંતરે ક્રાન્સની પણ રાણી થઈ (ઇ. સ. ૧૫૫૯). આ મેરીનો હક ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપર ઇલિઝાબેથ કરતાં વિશેષ હતો, અને તેથી તેણે અને તેના પતિએ તે હક સિદ્ધ કરવા પ્રયત્નો કરવાનો નિશ્ચય કર્યો; પણ ક્રાન્સિસ ખીન્ને ઇ. સ. ૧૫૬૦ માં મરણ પામ્યો અને વિધવા રાણી મેરી ઇ. સ. ૧૫૬૧ માં સ્કોટલેન્ડ ગઈ અને ત્યાંના પ્રજાસંઘની મદદથી ઇંગ્લેન્ડની ગાદી મેળવવા તૈયારી કરવા લાગી. તેવામાં ઇંગ્લેન્ડમાં ફ્રેન્ચ પ્રોટેસ્ટન્ટો, લુથરનોટો કતલ થયાના સમાચાર પહોંચ્યા અને ત્યાંના પ્રોટેસ્ટન્ટ લોકોની લાગણી તેનાથી વિરુદ્ધ ગઈ. ઇ. સ. ૧૫૬૫ માં તે હેન્રી સ્ટુઅર્ટ નામના લોર્ડ ડાર્નલે સાથે પરણી, પણ તેનું ખૂન ઇ. સ. ૧૫૬૭ માં થયું. મેરીએ આ લમથી ઇ. સ. ૧૫૬૬ ના જુલાઈની ૧૯ મી તારીખે એક બાળકને જન્મ આપ્યો કે જે બંને દેશોનો રાજા ઇ. સ. ૧૬૦૩ માં થયો.

ડાર્નલેના ખૂનમાં મેરીની ઉશ્કેરણી હતી એમ સ્કોટ પ્રજા માનતી હતી તેથી તેણે મેરી સામે બંડ ઉઠાવ્યું અને ઇ. સ. ૧૫૬૭ અને ૧૫૬૮ ની લડાઈઓમાં તેણે મેરીને હરાવી. મેરીને ઇલિઝાબેથનું શરણ લેવાની ફરજ પડી. આ પ્રણાલિ ઇલિઝાબેથની હરિફ ઇલિઝાબેથના હાથમાં આવી પડી, અને તેને ઇ. સ. ૧૫૬૯ માં ટાવરમાં પૂરવામાં આવી; પણ તેને ગાદીએ બેસાડવા માટે ઇંગ્લેન્ડમાં

કાવત્રાં થવા માંડ્યાં, અને તેમાં મેરી સામેલ હોવાનું તોહમત મૂકાયું. તારાગૃહ અદાલતમાં તેનો કેસ ચાલ્યો, અને ત્યાં તે દોષિત ઠરી, અને તેના શિરચ્છેદની તેને શિક્ષા થઇ. ઇલિઝાબેથે તેના વધાજા પત્ર ઉપર સહી કરી અને તેનો શિરચ્છેદ ઇ. સ. ૧૫૮૭ માં થયો. મરતા પહેલાં મેરીએ ફિલિપને પોતાનો વારસ ગણ્યો હતો.

ગ. ઇલિઝાબેથ ઠંડા મિળજથી અને નફોટોટો ધ્યાનમાં લઇ કામકાજ કરતી એ વાત ખરી; પણ છેવટે તે એક સ્ત્રીજ હતી. તેની આજુબાજુ એક એવા માણસોનું મંડળ હતું કે જેનો ઉપરનો પક્ષપાત ખાસ જણાઇ આવે છે. તેમાંના નીચેના એ જણ મુખ્ય હતા.

(૧) લોર્ડ લિસ્ટર ખાનગીમાં એમી રોબર્ટ્સ સાથે પરણ્યો હતો. સર વોલ્ટર સ્કોટે પોતાની નવલકથા “કેનિલવર્થ”માં તે યુવતી સાથેના પ્રેમનું વર્ણન સરસ રીતે કર્યું છે. આ ઇલિઝાબેથના પ્રેમ પાત્રનું મરણ “અજીત નૌકાસૈન્યની” હાર પછીથી તરતજ થયું.

(૨) લિસ્ટર પછીથી ઇલિઝાબેથની મહેરબાની અને પક્ષપાતનું મુખ્ય પાત્ર ઇસેકસનો અર્લ હતો. તે બહાદુર, હિંમતવાન અને સમયસચ્ચ હતો. ઇ. સ. ૧૫૯૬ માં આયર્લેન્ડના લોકોએ બળવો કર્યો ત્યારે તે ત્યાંના લોર્ડ લેફ્ટેનન્ટ હતો. બળવો સમાવવામાં તે નિષ્ફળ નવ ડય અને તેથી તેની જગાએ માઉન્ટ ગ્લેયને નીમ્યો. તેને લાગ્યું કે રાણીની તેના ઉપર અકૃપા થઇ છે, અને તે દૂર કરવા રાણીની મુલાકાત લીધી, અને તે કેદી બન્યો. મુક્ત થયા પછી થોડા વખતમાં તેણે લંડનમાં ઉઠાવેલા બળવામાં ભાગ લીધો, અને રાજદ્રોહનો આરોપ સિદ્ધ થયો. ઇ. સ. ૧૬૦૧ માં ૩૪ વર્ષની ઉંમરે તેનો શિરચ્છેદ થયો. તેને માટે એમ કહેવાય છે કે તેને ઇલિઝાબેથ પ્રેમની નિશાની તરીકે એક વીંટી આપી હતી કે જેનો ઉપયોગ તે મોટી આફતમાંથી બચવા માટે કરી શકે. આનો ઉપયોગ ઇસેકસે કર્યો અને તે વીંટી તેણે માઉન્ટેસ ડાલકિથ સાથે રાણી પાસે મોકલી પણ તેણે તે રાણીને આપી નહિ. આ વાત કાઉન્ટેસે મરતી વખતે

ઇલિઝાબેથની પાસે કબુલી. ઇલિઝાબેથે જાહેરાત કાઉન્ટેસને કોષથી ખૂબ હલાવી, પણ તેને તેનો ઇસેક્સ પાછો મળ્યો નહિ.

ગ. આઠમા હેત્રીને બધી થઇને જ રાણીઓ હતી. તેમાંની (૧) પહેલી રાણી ઈરેજાનની કેથેરાઇન હતી. તે સ્પેનના રાજાની પુત્રી હતી. તેનું લગ્ન હેત્રી સાતમાના વડા પુત્ર સાથે થયું હતું અને તેના મરણ પછીથી પોપની સંમતિથી તે વિધવાનું લગ્ન હેત્રી આઠમા સાથે કર્યું હતું. હેત્રી આઠમાને તેથી એક પુત્રી મેરી નામની થઇ હતી. સોળ વર્ષના ગૃહસ્થાશ્રમને અંતે રાજાની તે અણમાનીતી થઇ કારણ કે તેને પુત્ર તેનાથી થયો ન હતો. વિશેષમાં તે એન બુલીન નામની એક સ્વરૂપવાન દાસીના મોહમાં સપડાયો હતો. ખ્રિસ્ત ધર્મના નિયમ પ્રમાણે એક પુરૂષ એકજ સ્ત્રીને પરણી શકે અને બીજીને પરણતા પહેલાં પહેલી હયાત ન હોવી જોઇએ અથવા તો તેની સાથેના છૂટા છેડા કરેલા હોવા જોઇએ. આથી કેથેરાઇનના ત્યાગની અને તેથી કરીને તેની સાથેના છૂટા છેડાની રાજાને જરૂર પડી અને તે કામ પોપની સંમતિ વિના થઇ શકે નહિ. પોપ તે માટે સંમતિ આપી શકે તેમ ન હતું. વુલ્સી આ કામ સાધી શક્યો નહિ અને તેથી તેની પડતી થઇ. ટામસ કેન્મરની સંમતિ અને સલાહથી રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો અને પોપની સત્તા પણ ઈંગ્લેન્ડમાંથી દૂર કરી. (૨) કેથેરાઇનને તબ્યા પછી રાજા એન બુલીનને પરણ્યો, પણ સ્વાર્થી રાજા ત્યારપછીથી જેમન સૈમુર નામની દાસી ઉપર મોહિત થયો હતો. એન બુલીન પર બદલાવનો આરોપ મૂકી તેનો શિરચ્છેદ કરાવ્યો. આથી રાજાને ઇલિઝાબેથ નામની પુત્રી થઇ હતી. ત્યાર પછીથી રાજા (૩) જેમન સૈમુરને પરણ્યો. આ રાણી એડવર્ડ નામના પુત્રને જન્મ આપી મરી ગઇ. ત્યાર પછી રાજા ક્રોમ્વેલની ગોઠવણ પ્રમાણે (૪) એન કલીઝ નામની બાઇને પરણ્યો; પણ તે બાઇનું ધાર્યા મુજબ રૂપ નહિ હોવાથી, રાજા જાહેરાત ગયો, અને ક્રોમ્વેલ ઉપર રાજદ્રોહનું તોહમત મૂકી તેને

શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો અને તે બાઇની સાથેનો વિવાહ રદ કરવામાં આવ્યો. રાજની પાંચમી રાણી નોર્ફોક્કના ડ્યુકની બત્રીજી કેથેરાઇન હાવર્ડ હતી. આ બાઇ પરણતા પહેલાં બદલાલની હતી અને તે આરોપથી તેને યમપુરીમાં મોકલી દેવામાં આવી. રાજ્યે લોર્ડ લેટિમરની વિધવા કેથેરાઇન પારને પોતાની છઠ્ઠી રાણી થવાનું માન આપ્યું. આની દશા પણ તેની બીજી શોક્યો જેવે થઈ હોત પણ તે બાઇ સમયસૂચકતાવાળી હોવાથી ખતી ગઈ.

પ્ર ૧૯:-ઇલિઝાબેથની પરદેશ સાથેની નીતિનું વર્ણનું કરો.

ઉ. ઇલિઝાબેથની પરદેશ સાથેની નીતિ મુખ્યત્વે સ્કોટલેન્ડ, ફ્રાન્સ, સ્પેન અને નેધર્લેન્ડ સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

(૧) સ્કોટ લોકોની રાણી મેરી ફ્રાન્સના ડોર્ડીન (પાછળથી ફ્રાન્સનો ફ્રાન્સીસ બીજો) સાથે પરણી તેથી સ્કોટલેન્ડ અને ફ્રાન્સ પહેલાંના કરતાં વધારે નજદીકના સંબંધમાં આવ્યાં. મેરી બે તાજથી સંતુષ્ટ થઈ નહિ અને ઇંગ્લેન્ડના તાજ માટેનો હક નીચેના કારણથી રજુ કર્યો. ઇલિઝાબેથને બીન કાયદેસર હકદાર ઈરવેલી હોવાથી અને હેત્રી સાતમાની સૌથી મોટી પુત્રી માર્ગારેટની વંશજ હોવાથી તેના પછીનો તેનો વારસો છે. મેરી ૧૯ વર્ષે વિધવા થઈ, અને સ્કોટલેન્ડ ગઈ અને માત્ર તોફાની વર્ષે ત્યાં ગાળ્યા પછી તે ઇલિઝાબેથને શરણે આવી અને ઇલિઝાબેથે તેને કેદમાં રાખી. આ પ્રમાણે ઇલિઝાબેથે પોતાના હરિફના ઉપર વેર લીધું. ત્યાં રહીને કાવત્રાં કરતી માત્રમ પડવાથી તેનો શિરચ્છેદ થયો.

(૨) મેરીએ ફ્રાન્સ છોડ્યું અને તરતજ ફ્રાન્સમાં માંહેમાંહે લડાઈ ભગી કે જે ત્યાંના પ્રોટેસ્ટન્ટો અને કેથોલિકો વચ્ચે હતી. ઇલિઝાબેથે પ્રોટેસ્ટન્ટોનો પક્ષ લીધો. ઇ. સ. ૧૫૬૨ માં ફ્રેન્ચ પ્રોટેસ્ટન્ટો કે લુથનોટસના નાયક, કોન્ડેના રાજકુમારે હેત્રે તેના હાથમાં મૂક્યું. પણ તે કિલ્લો ઇંગ્લેન્ડના હાથમાંથી થોડા જ વખતમાં જતો રહ્યો.

(૩) સ્પેનનો રાજ્ય ફિલિપ રોમન કેથોલિક ધર્મનો પ્રતિનિધિ હતો અને તેથી તે કેથોલિક રાણી મેરીની તરફેણમાં હતો અને તેથી ઇલિઝાબેથની વિરુદ્ધની સર્વ ચળવળમાં સહાનુભૂતિ દર્શાવતો એટલું જ નહિ પણ તેને મદદ કરતો. આયર્લેન્ડમાં ઇલિઝાબેથ વિરુદ્ધ કાવત્રુ ઉભું થયું અને જો તે પોતાની નેધર્લેન્ડની પ્રોટેસ્ટન્ટ પ્રજાને શિક્ષા કરવા રોકાયો ન હોત તો જરૂર તેણે તેમાં મદદ કરી હોત. જ. નેધર્લેન્ડના પ્રોટેસ્ટન્ટો ફિલિપની વર્તણૂકથી ગભરાઈ ગયા અને ઇલિઝાબેથની મદદ માગી. ઇ. સ. ૧૫૮૫ માં તેણે લીસ્ટરની સરદારી નીચે એક જામરૂં લશ્કર મોકલ્યું. ઝુટફેન પાસે જામરૂં યુદ્ધ થયું તેમાં સ્પેનનો હાર થયો, પણ ઇંગ્લેન્ડે ફિલિપ સીડની નામના એક અદ્વિતીય ઉદાર અને વીર પુરૂષને ગુમાવ્યો. જ ઇલિઝાબેથે નેધર્લેન્ડના પ્રોટેસ્ટન્ટોને મદદ કરી અને તેવાંજ ખીખાં કારણોથી ફિલિપના રોપનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે ઇંગ્લેન્ડ ઉપર લઢાઈ લઈ જવા ત્રણ વર્ષ સુધી સખ્ત તૈયારી કરી એક વિપુલ નૌકાસૈન્ય તૈયાર કર્યું અને તેનું નામ “અજેય નૌકાસૈન્ય” રાખ્યું, અને ઇંગ્લેન્ડ ઉપર ચઢાઈ કરવા મેડીના સિડોનીયાના હાથ નીચે મોકલ્યું, પણ તેમાં તેની પૂરેપૂરી નિષ્ફલતા નીવડી.

પ્ર. ૨૦:-ઇંગ્લેન્ડ અને સ્પેન વચ્ચે ઇલિઝાબેથના સમયમાં જે વિગ્રહ થયો તે જણાવો અથવા સ્પેનના “અજેય નૌકાસૈન્ય” વિષે જે જાણુતા હો તે લખો.

ઉ. વિગ્રહનાં કારણો:—

(૧) સ્પેનનો રાજ્ય ફિલિપ રોમન કેથોલિક ધર્મનો પ્રતિનિધિ હતો, જ્યારે ઇંગ્લેન્ડ એકંદર પ્રોટેસ્ટન્ટ હતું. તેથી પોપે ફિલિપને ઇંગ્લેન્ડ પર ચઢાઈ કરવા ઉશ્કેર્યો.

(૨) સ્પેન જે રસ્તેથી પૈસા પેદા કરતું, તેજ રસ્તેથી ઇંગ્લેન્ડે વેપાર કરવાતું શરૂ કર્યું. તેથી ઇંગ્લેન્ડની હરિદાઈ તોડવાને માટે લઢાઈ કરવાની જરૂર હતી. પોપે “જીલ” દ્વારા આટલાંટીકની

પેલી પારના દેશોનો હક સ્પેન અને પોર્ટુગાલને આપ્યો હતો. “બુલ” ની સામે ઇંગ્લેન્ડે વેપાર કરવાનો શરૂ કર્યો તેથી પણ તેને શિક્ષા કરવાની જરૂર હતી.

(૩) સ્પેનીયાર્ડો જ્યારે દરિયા પારનાં અમેરિકા જેવા દેશો-માંથી પુષ્કળ ધન લઈને પાછા આવતા ત્યારે અંગ્રેજ ખલાસીઓ તેમને બર દરિયે લુટતા. ઇંગ્લેન્ડના મહારથી ખલાસીઓએ ખુદ સ્પેનનાં બંદરોમાં દાખલ થઈ તેના કેટલાક વહાણોને નુકશાન કર્યું.

(૪) ઇલિઝાબેથે સ્પેનના કબજાના નેધર્લેન્ડના પ્રોટેસ્ટાન્ટને મદદ કરી, તેથી સ્પેન ચીડાયું.

(૫) સ્કૉટ લોકોની રાણી રોમન કેથોલિક હતી અને તેણે ફિલિપને પોતાનો વારસ નીમ્યો હતો. મેરીના શિરચ્છેદથી રોમન કેથોલિકોની આશાનો જાંગ થયો. ફિલિપે પોતાનો ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપરનો હક સિદ્ધ કરવાને અને મેરીનું વેર લેવાનું નક્કી કર્યું.

(૬) ફિલિપે ઇલિઝાબેથના હાથની માગણી કરી પણ તેનો અનાદર ઇલિઝાબેથે કર્યો, તેથી તેનું વેર લેવાનું ધાર્યું.

તૈયારી અને ચઢાઇ:—ઉપરનાં કારણોને લીધે ફિલિપે ઇંગ્લેન્ડ ઉપર આક્રમણ કરવાને મોટી તૈયારીઓ કરવા માંડી, અને તેને માટે આખી તિમ્બેરીનાં નાણાં ખર્ચી નાખવાનો નિશ્ચય કર્યો. ત્રણ વર્ષ સુધી તો તેણે તેટલા માટેજ પૈસા એકઠો કર્યો અને લશ્કરમાં પણ પુષ્કળ ભરતી કરી. ૧૫૮૮ ના મે માસની ૨૪ મી તારીખે પોપના આશિર્વાદ સાથે, ૧૩૨ મોટા વહાણના ગંજનવર કાફલાએ લિસ્બન છોડ્યું. તે વહાણોમાં વહાણવટીઓ ઉપરાંત ૨૦૦૦ સૈનિકો અને ૨૬૩૦ તોપો હતી. વિશેષમાં તે વખતનો શ્રેષ્ઠ યોદ્ધો પર્માનો ડયૂક, એલેક્ઝાન્ડર ફર્નાન્ડ ડનકર્ક પાસે ફ્લેન્ડર્સના કિનારા ઉપર ૪૦૦૦૦ માણસો સાથે ચઢાઈને ઉત્તેજન આપવા તૈયાર હતો. કાફલાનો ઉપરી મેડિના સિનોડીઆનો ડયૂક હતો, કે જેની પસંદગી સાન્ટાક્રુઝના આકસ્મિક મરણને લીધે

કરવામાં આવી હતી. આ કાફલાનું ગર્વ દાખવનાર “અન્નૈય નૌકા-સૈન્ય” નામ પાડ્યું. ઈંગ્લેન્ડના તાજનું નૌકાસૈન્ય ફક્ત ૩૬ નાનાં વહાણોનું હતું; પણ અમીરો, વેપારીઓ, અને શહેરીઓ પૈસા સાથે રાણી પાસે આવ્યા, અને પોતાના પૈસાથી લડાયક માણસો અને યુદ્ધ સામગ્રીથી વહાણોને તૈયાર કર્યા. પોતાના કિનારાનું રક્ષણ કરવાને કેથોલિકો પણ ખરા ભાવથી પ્રોટેસ્ટન્ટો ભેગા બળ્યા. ૧૯૧ વહાણોનું નૌકા સૈન્ય ઈંગ્લેન્ડનું રક્ષણ કરવા ઈંગ્લેન્ડની આજુ બાજુના દરિયામાં તરતજ ફરતું થઇ ગયું. જોકે આ વહાણો નાનાં હતાં, છતાં પણ તેમના તુતકો પર શ્રેષ્ઠ વહાણવટીઓ અને બહાદુર નરો હતા. તે કાફલાનો નૌકાસેનાધિપતિ લૉર્ડ હૉવર્ડ હતો, અને તેના હાથ નીચે કેપ્ટન, હોકીન્સ, અને ફ્રોબીશર હતા. લંડન લેવી સિવાય, ૧૩૦૦૦૦ અંગ્રેજ સૈનિકો હતા. તે લશ્કરનાં ત્રણ ભાગ કરવામાં આવ્યા હતા. એક દક્ષિણ કિનારો સાચવવા માટે, બીજો રાજધાનીના રક્ષણ માટે, અને ત્રીજો શત્રુના સૈન્યને કિનારા પર ઉતરતું અટકાવવા માટે રાખવામાં આવ્યો હતો.

હાડાઈ:-પ્લીમથથી હૉવર્ડને ખબર મળી કે સ્પેનનાં વહાણો અર્ધ અંદાકારના વ્યૂહમાં આગળ ધસતાં આવે છે. તેમને દૂર રોકવા માટે તેણે અસરકારક તોપનો મારો શરૂ કર્યો. સ્પેનિશ લોકોએ તેનો જવાબ તેવોજ વાળ્યો, પણ તેમનો બાર અંગ્રેજ વહાણો પરથી પસાર થઇ ગયો. ધીમે ધીમે સ્પેનનો કાફલો ફેલે તરફ ધસવા માંડ્યો, અને તેનો કડો અંગ્રેજ વહાણોએ લીધો. પર્માની વાટ જોતો સ્પેનનો કાફલો ફેલેથી દૂર થોભ્યો, પણ પર્મા તો ફ્લેન્ડર્સ લોકોથી ઘેરાયલો હતો અને ડચ લોકો તેની પૂરતી તપાસ રાખતા હતા. એક રાત્રે અંગ્રેજોએ આઠ સળગતાં વહાણો, સ્પેનના વહાણો ભેગાં મોકલી દીધાં. સ્પેનિશ વહાણોએ લંગર કાપીને નાસવા માંડ્યું અને તેમાં ભંગાણુ પડ્યું. હૉવર્ડે તે તકનો લાભ લઇ ૧૨ સ્પેનનાં વહાણોનો નાશ કર્યો. સ્પેનનાં વહાણો ડોવરની સામુદ્રધુનીની મારફતે પાછા

વળી શકે તેમ ન હતું, કારણ કે પવન તેમની વિરૂદ્ધ ફુંકાતો હતો. તેથી તેમને પાછો વળવાનો માર્ગ ફક્ત ઉત્તરમાંથી ફરીને જવાનો હતો. પવને તેમને ઘણું નુકસાન પહોંચાડ્યું, અને ફક્ત ૫૩ ભાંગ્યાં ઘુટયાં વહાણુ સ્પેન પાછાં પહોંચ્યાં.

અજેય નૌકાસૈન્યની હારનાં કારણો:—(૧) પ્રથમ તો સ્પેનને દુર્દૈવ નડ્યું. શરૂઆતમાં જ તેણે સેન્ટા ક્રોસ નામનો બહાદુર નૌકાસેનાધિપતિ ગુમાવ્યો, અને તેનું સ્થાન મૂર્ખ મેડિના સિડોનાને મળ્યું. વહાણોમાં દરિયાઇ સૈનિકો કરતાં જમીન પર લડી શકે તેવા સૈનિકો વધારે હતા. સ્પેનનો ગર્વજ તેનું કારણ હતું; જ્યારે ઇંગ્લેન્ડનું નૌકાબળ બહાદુર અને અનુભવી ખલાસીઓના હાથ નીચે હતું.

(૨) સ્પેનને અળપ્યા દરિયા પર લડવાનું હતું જ્યારે અંગ્રેજો તેના પૂરતા ભોમીયા હતા. વધારામાં પવને તેમનો જબરો ધાણુ વાળ્યો.

(૩) સ્પેનનાં વહાણો ધણાંજ મ્હોટાં હોવાથી કબજે રહી શકે તેવાં ન હતાં, જ્યારે અંગ્રેજોનાં વહાણો અંકુશમાં રહી શકે તેવાં નાનાં હતાં.

(૪) આ બધાંમાં સૌથી અગત્યનું કારણ તો એ હતું કે સ્પેનના રાજાએ ઇંગ્લેન્ડ ઉપર ચઢાઇ કરી ત્યારે આખું ઇંગ્લેન્ડ એક પ્રજા તરીકે લડ્યું. ધર્મના ભેદ પણ કારણે મૂક્યા અને રોમન કેથોલિકો પણ કેથોલિક દેશની સામે લડ્યા કે જેમની આશા ઉપર સ્પેનનો રાજા ઝાંઝમતો હતો.

પરિણામ:—સ્પેનની દરિયા પરની સત્તા હંમેશ માટે નાશુદય, અને ઇંગ્લેન્ડ દરિયાની રાણીના પદે પહોંચ્યું. વિશેષમાં એ પણ જણાઇ આવ્યું કે એક સંપીલી પ્રજા કચડાવી સહેલી નથી, અને તે પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય પરદેશી હુમલા સામે ટકાવી રાખી શકે છે.

પ્ર. ૨૧:—ટયુડર યુગનાં લક્ષણો સ્પષ્ટ લખો.

ઉ. ૧. ટયુડર વંશના બધા રાજ સત્તા ધારીઓ આપખુદી સત્તાવાળા હતા અને તેથી તેમની સત્તાને “ ડેસ્પોટીઝમ ” (આપખુદી) કહેવામાં

આવે છે. પરદેશ સાથેની રાજનીતિમાં તેઓ કદી પાલ્લીમેન્ટને માથું મારવા દેતા ન હતા. પોતાને મન ગમતા પ્રધાનોને તે નીમતા અને તેમના કલા પ્રમાણે ન ચાલે તો ઠીક પડે ત્યારે રજા આપતા. ધર્મની બાબતમાં પણ તેઓ પોતાને હાવે તેવા અનેક ફેરફારો કરતા અને બળજબરીથી તેમને લોકો પાસે મનાવતા. આમ છતાં તેઓ એકંદરે લોકોની રગ ભણુતા, અને પ્રજાનો મોટો ભાગ તેમની તરફથી હતા. ટયુકરોની આપખુદી સત્તાને લીધેજ “સ્ટાર ચેમ્બર” અદાલત હયાતિમાં આવી કે જ્યાં સામાન્ય અદાલતોને નહિ ગાંઠનારા અમીર ઉમરાવો અને શ્રીમંત લોકોના કેસ ચલાવવામાં આવતા. આથી રાજની સત્તા ઘણીજ વધી, પણ તેથી ગરીબ વર્ગ પૈસાદારોના ત્રાસમાંથી બચ્યો અને તેથી તેમની નીતિ લોકપ્રિય અને લોકહિત સાધનારી બની.

૨ છાપવાની કળાને લીધે લોકોમાં વાંચનનો શોખ વધ્યો. બાઇબલ દેર ઠેર વંચાવા લાગ્યું અને તેના પરિણામે તે યુગમાં ફ્રાંસીસીના ગુનાઓ ઘણા ઓછા થયા.

૩ મહાન નાવિકો આ જમાનામાં પાક્યા. કોલંબસે અમેરિકા શોધ્યો અને વારકોડી ગામાએ હિંદનો રસ્તો શોધી કાઢ્યો, તેથી લોકોના ભૌગોલિક જ્ઞાનમાં ઘણાજ ફેરફાર થયો. મહાન વિજ્ઞાનીઓ પણ આ જમાનામાં થયા, અને તેથી ખગોળના જ્ઞાનમાં ઘણો સુધારો થયો. કોપર્નિકસે પૃથ્વી સૂર્યની આજુ બાજુ ફરે છે તે પૂરવાર કરી બતાવ્યું.

૪ બંદુક ફાડવાના દારૂના પ્રચારથી યુદ્ધ કળા એકદમ બદલાઈ ગઈ.

૫ હેન્રી સાતમાએ “મહાન હેરી” નામનું વહાણ બાંધી નૌકા સૈન્યની શરૂઆત કરી કે જેણે ઇલિઝાબેથના સમયમાં ઈંગ્લેન્ડને “દરિયાની રાણી” નું માનેવું પડે અપાવ્યું.

૬ ધર્મક્રાન્તિને લીધે લોકો ધાર્મિક આખતોમાં વિચારતા થઇ ગયા, અને પોપતી સત્તામાંથી મુક્ત થયા.

૭ આ વંશના રાજ અને રાણીઓ વિદ્વાન હોવાથી સાહિત્યના શોખીન હતા, અને તેથી તેમણે સાહિત્યને ઉત્તેજન આપ્યું. મહાન લેખકો અને નાટકકારોએ આ સમયને ઉજ્જવલ બનાવ્યો છે.

૮ ક્રાન્સના હુજીનોટો અને નેધર્લેન્ડના પ્રોટેસ્ટન્ટોએ ઇલિઝાબેથના સમયમાં ઈંગ્લેન્ડનો આશ્રય લીધો, અને તેથી રેશમના વણાટની કળા, રંજવાની કળા અને ઉનના વણાટની કળામાં ધણોજ સુધારો થયો.

૯ ઈંગ્લેન્ડ અને સ્કોટલેન્ડનો નિરાશ શાંતિકારક આજ જમાનામાં આવ્યો અને તેથી પ્રિટનને “ગ્રેટ પ્રિટન” થવાનાં ખીજ રોપાયાં.

૧૦ સર વોલ્ટર રેલેએ અમેરિકામાં વર્જનિઆનું સંસ્થાન સ્થાપ્યું અને આ રીતે ઈંગ્લેન્ડના સંસ્થાતોની શરૂઆત પણ આજ સમયમાં થઇ.

૧૧ નેધર્લેન્ડ સાથેની ઇ. સ. ૧૪૯૬ ની “ગ્રેટ ઇન્ટર કોસ” નામની સંધિથી અને ઇ. સ. ૧૫૩૨ માં “રશિયન વેપારી મંડળ” ને, ઇ. સ. ૧૫૮૧ માં “તુર્કી વેપારી મંડળ” ને ઇ. સ. ૧૬૦૦ માં “પૂર્વ હિંદુસ્તાન વેપારી મંડળ” ને પટ્ટો આપવાથી વેપારને ધણુંજ ઉત્તેજન મળ્યું; અને છેલ્લા પટ્ટાથી અંગ્રેજોનાં હોંદી સામ્રાજ્યનાં ખીજ નાંખાયા.

૧૨ લોકોની આર્થિક સ્થિતિ સુધરવાથી, અને પૂર્વના તેજના આવવાથી લોકોમાં મોજશોખ વધ્યો, મકાનનાં બાંધણી લેમજ લોકોની રહેણી કરણીમાં ધણોજ ફેર થયો.

૧૩. અશક્ત ગરીબો માટે “પુઅર લો” પસાર કરવાની પ્રતિજ્ઞાએથને ફરજ પડી.

પ્ર. ૨૨ હેત્રી સાતમાના ચારિત્રની નોંધ લો અને જે ઉપા-
યોથી તાજની સત્તા તેણે સ્વતંત્ર બનાવી તેમની પણ
કુંક નોંધ લો. (મું. યુ. ૧૮૧૫.)

ઉ. અ. હેત્રી શાંતિપ્રિય રાજા હતો. તે પોતાના રાજ્યમહા
દરમ્યાન પરદેશો સાથેની લડાઈઓથી દૂર રહ્યો. તે પૈસાનો લોભી
હતો એટલુંજ નહિ પણ તેને સત્તા બધી ગમતી હતી. તેનામાં
ડહાપણ હતું. અને તેના મનમાં દેશનું હિત હતું. છાપખાનાનો તે
હિતેજક હતો અને ગ્રંથોનો પ્રેમી હતો. આ ઉપરાંત તે મહેનતુ અને
ઉદ્યોગી હતો.

બ. હેત્રીને જે નિરંકુશ સત્તાવાળું થવું હોય તો તેણે દેશના
ગરાસીઆઓની (બેરનોની) સત્તા તોડવી જોઈએ, અને પાર્લામેન્ટથી
સ્વતંત્ર થવું જોઈએ. (૧) ગરાસીઆઓની સત્તા તોડવા “ પોપાક
અને પોપણ ” ના રિવાજની સામે કાયદાઓ પસાર કર્યા. અને
તેમનું ઉલ્લંઘન કરનારાઓને સખ્ત દંડથી દંડ્યા. આ કાયદાઓને
તોડનારાઓ માટે “ તારાગૃહ અદાલત ” સ્થાપી અને તેના ન્યાયા-
ધીશો રાજના મોટા અમલદારો હતા અને તેઓ અમીરોને શિક્ષા
કરવા ડરતા ન હતા.

હેત્રીએ મરી ગયેલા બેરનોની જગ્યાઓ અને જમાનો વેપા-
રીઓ, સૈનિકો અને ખીજ સામાન્ય વર્ગના લોકોને આપી અને
આ રીતે તેણે બેરનોનો પ્રતિપક્ષ અને પોતાની તરફથી વર્ગ હોય
કર્યો. આ પ્રમાણે તેણે બેરનોની સત્તા તોડી, અને ત્યાર પછીથી
તેણે પાર્લામેન્ટથી નિરંકુશ થવા પ્રયત્નો કર્યા; અને તે માટે
તેણે પૈસાનો સંગ્રહ કર્યો, કારણ કે તેમ કર્યાથીજ પાર્લામેન્ટથી
નિરંકુશ થવાય છે એમ તે સમજતો હતો. આથી તેણે પોતાના અમલ
દરમ્યાન પોતાથી બને તેટલી બધી રીતે તેણે પૈસો એકઠો કર્યો. (હેત્રીએ
કેવી રીતે પૈસા લોકો પાસે કઢાવ્યા તે જાણવા માટે હેત્રી પૈસાનો
લોભી હતો તે પૂરવાર કરનાર પ્રશ્ન ૭ મો જુવો). પૈસાની બાબ-

તમાં તે સ્વતંત્ર બન્યો કે તરતજ તેણે પાલ્લીમેન્ટના હોકાને ગણવા માંડ્યા નહિ. પાલ્લીમેન્ટની સંમતિ સિવાય તે કાયદા કરી શકે નહિ. તેથી તેણે “જાહેરનામાં” કે પ્રોકલેમેશન્સ બહાર પાડ્યાં, અને ન્યાયાધિશોએ તેમને કાયદા જેવાજ ગણ્યા. ઈંગ્લેન્ડમાં કોઈ પણ માણસને અદાલતમાં યોગ્ય રીતે કેસ ચલાવ્યા શિવાય શિક્ષા કરી શકાય નહિ. પણ હેત્રી સાતમાએ તો પોતાનાજ નીમેલા ન્યાયાધીશો આગળ પોતાના શત્રુઓના કેસો ચલાવ્યા. અને તેઓના ન્યાયી ચૂકાદો આપવાને બદલે, તેઓ રાજની તરફેણમાં ચૂકાદો આપતા. આ પ્રમાણે હેત્રીએ તાજના ઉપરના બધા અંકુશો દૂર કર્યા અને તેની સત્તા આપખુદી બનાવી.

પ્ર. ૨૩. નીચેનાં ચરિત્રોની ટુંક નોંધ લો.

અ લોર્ડ બર્લેહ, વ જહોન નોકસ. ક ‘પોપાક અને પોપણ’ (લીવરી અને ગ્રેન્ટેન્સ, ડ બક્ષિસો (બેનિવોલન્સિસ), ઇ સંબંધનના અમીરો (લોર્ડઝ ઓફ ધી કોન્ગ્રેગશન).

ઉ. અ. લોર્ડ બર્લેહની જીવન કાકીદિ રાજરક્ષક સમરસેટના સેક્રેટરી તરીકે શરૂ થઈ; અને એડવર્ડ છઠ્ઠા અને મેરીના સમયમાં તે વગવાળો રાજદારી પુરૂષ હતો. ઇલિઝાબેથ જ્યારે ગાદીપર આવી ત્યારે તે તેનો વિશ્વાસુ પ્રધાન હતો. બાકીનું જીવન પણ તેણે ઇલિઝાબેથની નોકરીમાંજ પુરું કર્યું. પ્રથમ તે સ્ટેટનો સેક્રેટરી બન્યો હતો; અને પાછળથી તે ખજાનચી થયો હતો. તે રાણીનું કૃપાપાત્ર હતું; અને તેના મરણ પછીથી તેની જગ્યા તેના બીજા પુત્ર સર ચોઅર્ટ સેસિલે લીધી હતી.

ઘ. જહોન નોકસ સ્ટ્રોકલેન્ડના ધાર્મિક સુધારકોનો અગ્રેસર હતો. પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મને પોષવા અને રક્ષવા માટે તેણે એક અમીરોનો સમૂહ ઉભો કર્યો કે જે “સંધના અમિરો કે લોર્ડઝ ઓફ ધી કોન્ગ્રેગશન”ના નામથી ઓળખાય છે. “ગાઇડની મેરી” ના મરણ પછી

તેણે સ્કોટલેન્ડમાં “પ્રેસ્બીટેરીયન” પ્રેટરેસ્ટન્ટ ધર્મની સ્થાપના કરી. સ્કોટ રાણી મેરી અને તેની વચ્ચે ધણો ફરક પડતો, પણ તે રોમન કેથોલિક ધર્મની વૃદ્ધિને ધોષવાની તરફેણમાં હતોજ નહિ. તે પ્રેટરેસ્ટન્ટ ધર્મનેજ વળગી રહ્યો. તે સત્યનેજ વળગી રહેતો અને તેથી તેને માટે તેણે ધણી મુશ્કેલીઓ વેઠી.

ક. તાલુકદારી પદ્ધતિ (ફ્યુડલ સિસ્ટમ) તાલુકદારો લઘાઇના વખતમાં પોતાના ખેડુતાને સૈનિકો તરીકે બાલાવી શકતા. દેશમાં જે આંતરિક લઘાઇઓ ઇ. સ. ૧૪૮૫ સુધી થઇ તે અરસામાં તાલુકદારો ઉપર અંકુશ રાખે એવી બળવાન સત્તા નહતી અને તાલુકદારો ચાલુ લશ્કરી સૈન્ય રાખતા અને પોષતા. તેના બદલામાં આ પોષાયલા માણસો પોતાના શેઠને વફાદાર રહેવાનું અને જરૂર પડે મદદ કરવાનું વચન આપતા. આ રિવાજને “પોષાક અને પોષણ” તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે.

ડ “બક્ષિસો કે બેનીવોલન્સીસ”ની રીત રેખી સાતમાએ પૈસાનું ઉત્પન્ન વધારવા દાખલ કરી. સામાન્ય રીતે કરેલા કામના બદલા માટે આભારની લાગણીથી બક્ષિસ કે ભેટ અપાય છે. પણ રાજા હેન્રીએ લોકોને ભેટ આપવાનું કહ્યું. ખરી રીતે લોકો પાસેથી જગીર જસ્તાઈથી પૈસા કઢાવવાની આ રીત હતી અને જ્યારે રાજા જેવો સત્તાધીશ માણસ તેની માગણી કરે ત્યારે કાંઈની ના કહેવાની છાતી ચાલતી ન હતી.

ઈ જહોન નોર્થસના પ્રયત્નથી સ્કોટ અમીરોનો એક બળવાન સંઘ બન્યો અને તેનું નામ “સંઘના અમીરો કે લોડ્ઝ ઓફ ધી કોન્સે-ગેશન પડ્યું.” પ્રેટરેસ્ટન્ટ ધર્મને પાળવાને અને જરી રાખવા માટે તેમણે એક પત્ર પર સહી કરી. ગાંધગ્રની મેરી કે જે કેથોલિક હતી, અને પોતાની પુત્રી સ્કોટ મેરી માટે સ્કોટલેન્ડનો કારભાર કરતી હતી તેની સામે તેમણે બળવો કર્યો. ઇલિઝાબેથે તેમને મદદ કરી અને તેમણે ઇલિઝાબેથ સાથે એડિન્બરોનું તહાનામું કર્યું. તે

તહનામાંથી સ્કોટની મેરીનો હક ઇંગ્લેન્ડ પરથી ઉઠી ગયો અને ફ્રેન્ચોની લાગવગ સ્કોટલેન્ડમાંથી નાબુદ થઇ. આ બનાવ પછીથી અમીરોના સંધે સ્કોટલેન્ડના કારભાર ઉપર અંકુશ મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો; અને તે બ્યારે ઇંગ્લેન્ડ નાસી ગઇ તે વખતે તેમણે સ્કોટલેન્ડનો કારભાર પોતાના હાથમાં લીધો. અને સ્કોટલેન્ડનો ધર્મસુધરી પૂરો થયો. સ્કોટ મેરી પછીથી થનાર રાજ જીમ્સ છઠ્ઠાને પ્રોટેસ્ટન્ટ તરીકે ઉછેર્યો અને આ રીતે સ્કોટલેન્ડમાંથી કેથોલિક રાજની ધાસ્તી દૂર થઇ.

પ્ર. ૨૪ મો. ઇલિઝાબેથની મોટાઈનાં કારણો કહો. અથવા ઇલિઝાબેથનો સમય ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં મહત્વનો છે, અથવા સુવર્ણયુગ છે તે સિદ્ધ કરો. (મુ. યુ. ૧૮૧૭)

ઉ. ૧ ધાર્મિક: ઇલિઝાબેથે ધાર્મિક પુનર્ધર્મની (રેફર્મેશન)નું કામ પૂરું કર્યું, અને ઇંગ્લેન્ડમાં સ્વદેશી આંગ્રજધર્મસમાજ સ્થપાયો.

૨. રાજકીય-જ ઇલિઝાબેથે સ્કોટલેન્ડમાં ગાઇડની મેરી સામે ત્યાંના અમીરસંઘ (લોર્ડઝ ઓપ ધી કાન્ગ્રેગેશન)ને મદદ કરી. તેણે બદલામાં વચ્ચે આપ્યું કે ગાઇડની મેરીની પુત્રી સ્કોટ મેરી ઇંગ્લેન્ડની ગાદી ઉપર હક કરશે નહિ. જે સ્કોટ મેરી ઇંગ્લેન્ડની ગાદી પર આવી હોત તો ઇંગ્લેન્ડના ધર્મમાં ફરીથી ફેરફાર થાત અને ઇંગ્લેન્ડને ક્રાન્સ અને સ્કોટલેન્ડના નોકરનું કામ કરવું પડત.

ક. ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં આયર્લેન્ડ પહેલીજ વાર પૂરેપૂરું

જતાયું.

ક. સ્પેનના કાદલા અજોય નૌકાસૈન્યને હરાવવાથી ઇલિઝાબેથના સમયમાં ઇંગ્લેન્ડની કીર્તિ ઘણી વધી. તે “દરિયાની મહારાણી” થઇ, અને યુરોપમાં તે પ્રથમ પક્ષિતના નૌકાબલવાળી સાત્તાવાળો દેશ ધણાયો, અને સ્પેન જે ઇંગ્લેન્ડના વિકાસમાં હરકત કરતું હતું તેની સત્તા હંમેશને માટે સંપૂર્ણ નાશ પામી.

૩. વ્યાપારી-ઇલિઝાબેથે નેધર્લેન્ડ અને ક્રાન્સના પ્રોટેસ્ટન્ટને તેમનાં રાજ્ય વિરૂદ્ધ તેમને મદદ કરી. અને પરિણામે તે લોકોએ

(પરદેશી કારીગર વર્ગ) ઇંગ્લેન્ડમાં રેશમ અને કિનારી (કાર)ના વથાટના અને રંગવાના ઉદ્યોગો દાખલ કર્યો અને તેથી ઇંગ્લેન્ડનું ઔદ્યોગિક જીવન ત્યારથી શરૂ થયું.

૪. નૌકાબલની હરિકાષ્ઠી અને વેપારને ઉત્તેજન મળવાથી ઇંગ્લેન્ડના લોકો તવંગર બનતા ગયા, અને આખાદ થતા ગયા અને પરિણામે તેમનાં રહેણી કરણીમાં, ધરોમાં, પોશાકમાં અને મેન્-શોખમાં ધણે ફેરફાર થયો.

૫. સાહિત્ય:-સાહિત્યની દૃષ્ટિથી પણ ઇલિઝાબેથનો યુગ ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં ઉજ્જવલ છે, કારણ કે આજ સમયમાં શેક્સપિઅર જેવા નાટકકારો, બેકન જેવા નિબંધકારો વિગેરે સાહિત્યસેવકોમાં પાક્યા અને ઇંગ્લેન્ડની કીર્તિને વધારી.

૬. ૨૫ મે. ઇંગ્લેન્ડને “દરિયાની મહારાણી” નું પદ અપાવનારા પુરૂષો વિશે જે જાણતા હો તે ટુંકમાં લખો.

અથવા

ઇંગ્લેન્ડના “દરિયાના કીડા” (ઇંગ્લિશ સી ડોગ્સ) વિશે જે જાણતા હો તે ટુંકમાં જણાવો.

ઉ. (૧) ઇફ્રિંગહામનો લોર્ડ હોર્વર્ડ અંગ્રેજ નૌકાસૈન્યનો નૌકાસેનાધિપતિ હતો. ઇલિઝાબેથના સમયમાં સ્પેનિશ નૌકાસૈન્યને હરાવી ઇંગ્લેન્ડને વિજયમાલા પહેરાવી.

(૨) સર ફ્રાન્સિસ ડ્રેક સમુદ્રનો કીડોજ હતો. તેણે તે વહાણના યુગમાં હોમલથી પૃથ્વી પદક્ષિણા કરી, અને આ પ્રદક્ષિણા કરનારો તે પહેલોજ અંગ્રેજ હતો. તેણે સ્પેનનાં પુષ્કળ વહાણો લૂટ્યાં હતાં. તેથી સ્પેનનો રાજ તેના પર ગુસ્સે થયો હતો અને તેણે ખુદી રીતે ઇલિઝાબેથની પાસે તેણે લૂટેલા પૈસાની ભરપાઈ કરવાની માગની કરી હતી. ઇલિઝાબેથે તે માગણીનો જવાબ તેને તેના વહાણ “ગ્રોહ્ડન હાઇન્ડ” પર “નાષ્ટ” બનાવી વાળ્યો (ઇ. સ. ૧૫૮૧).

ઇ. સ. ૧૫૮૫માં ઇલાઝામેથની પરવાનગીથી સ્પેનની પાસેના દરિયા ઉપરનાં મથકો પરત્વેજે હુલો કર્યો અને ત્યાંથી તે સહિસલામત ઇ. સ. ૧૫૮૬ના જુલાઇમાં પાછો આવ્યો. ઇ. સ. ૧૫૮૭માં સ્પેનના નૌકાસૈન્યની તપાસ કરવા ઇલિઝામેથે તેને મોકલ્યો. ડૂધકે ક્રિઝિ બંદરનાં અને સેઇન્ટ વિન્સેન્ટની બૃશિરની પાસેનાં વહાણો અને માલમતાને નુકસાન પહોંચાડ્યું; અને એઝોર્સની નજીક 'સેન-ફિલિપ, વહાણુ લૂટ્યું અને પાછો ગયો. ઇ. સ. ૧૫૮૮ના સ્પેન સાથેના યુદ્ધમાં તે હોવર્ડ પછીનો ઉપરી અમલદાર હતો.

(૩) માર્ટિન ફ્રેન્ચિશરે ઉત્તર ધ્રુવના બરફના પહોડો સામે બાથ બીડી હતી તે પણ “અજીત નૌકાસૈન્ય”ને હરાવવામાં સામેલ હતો.

(૪) સર વૉલ્ટર રેલે (ઇ. સ. ૧૫૨૨-૧૬૧૮) તે ડેવન-શાયરના સદ્ગૃહસ્થનો પુત્ર હતો અને ઓક્સફર્ડમાં કેળવણી પામેલો હતો. જુદે જુદે વખતે તેણે લશ્કરી ખાતામાં નોકરી કરી હતી. તેને માટે એમ કહેવાય છે કે એક દિવસ જ્યારે ઇલિઝામેથ એક કાદવવાળી જગ્યા આગળ અટકી હતી, ત્યારે રેલેએ તેના માન ખાતર પોતાનો કોટ તેના ઉપર પાથર્યો હતો અને ત્યારથી તે રાણીનું કૃપાપાત્ર બન્યો હતો. ઇ. સ. ૧૫૮૪ માં તેણે અમેરિકા ગયો અને ત્યાં તે વર્જીન (કુંવારિકા) રાણી ઇલિઝામેથના નામને અમર કરવા “વર્જીનીઆ” નામનું સંસ્થાન સ્થાપ્યું. અમેરિકાથી પાછો આવતાં તેણે તંબાકુ અને બટાટા ઇંગ્લેન્ડ આણ્યાં. સ્પેનિશ આર્મેડાને (૧૫૮૮) હરાવવામાં તેણે અગલનો ભાગ લીધો હતો. ઇલિઝામેથના મરતા સુધી તેને મહેરબાની ખાતર કંઈક તે કંઈક મળતું હતું, પણ જેમ્સ ગાદીએ આવ્યો ત્યારે તેને મેઇનપ્રિન્સાઇટ (મુખ્ય કાવતરા) માં ભાગ લેવાના તોહમત પર તેને ટાવરમાં કેદ કરવામાં આવ્યો ત્યાં તે ૧૩ વર્ષ સુધી રહ્યો, તે દરમિયાન તેણે “જગતનો ઇતિહાસ” નામનું પુસ્તક લખ્યું. પછીથી તેને ગીનીમાં સોનાની ખાણો શોધી આપવાના વચન ઉપર છૂટો કરવામાં આવ્યો. સાહસમાં તે નિષ્ફળ નીવડ્યો અને

તેને સ્પેનીઆર્ડો સાથે લડવાની ફરજ પડી. તે બ્યારે ઇંગ્લેન્ડ પાછો આવ્યો ત્યારે સ્પેનના રાજાને ખુશ કરવા તેને તેના જુના તહેમલ “યુખ્ય કવત્રા”માં બાગ લીધા બદલ શિરચ્છેદની શિક્ષા થઈ તેના શિરચ્છેદથી ઇંગ્લેન્ડે એક ઉત્તમ ખલાસી, સૈનિક, લેખક અને રાજદ્વારી પુરૂષ યુમાવ્યો. “તેના શિરચ્છેદથી પ્રજા રોષે બરાધ કારણ કે તેને લાગ્યું કે સ્પેનના દરબારને ખુશ કરવા આવા ઉમદા જીવનનો ભોગ અપાયો છે.”

(૫) સર જહાન હાકિન્સ આ પુરૂષે ગીનીનો કિનારો ચૂંટી કાઢ્યો અને સીધી લોકોને ગુલામ તરીકે વેચવાનો ધણો નફાકારક ધંધો અમેરિકામાં આવેલાં સ્પેનનાં સંસ્થાનો સાથે પહેલી જ વાર શરૂ કર્યો.

ઉપરના દરિયાના ખેલાડીઓએ સ્પેનિશ આર્મેડને હરાવવામાં અમત્યનો ભાગ ભજવી ઇંગ્લેન્ડને “દરિયાની મહારાણી” નું ઉત્તમ પદ અપાવ્યું છે.

પ્ર. ૨૬ મો. હેન્રી સાતમાના ઇંગ્લેન્ડની ગાદી પર ક્યા ક્યા હુકો હતો; અને ક્યા ઉપાયોથી તેણે તાજની સત્તા સ્વતંત્ર બનાવી તે સમજાવો. (મુ. યુ. ૧૯૧૯.)

ઉ. પ્રથમ ત્રીજા પ્રશ્નનો જવાબ લખી, પછીથી પ્રશ્ન એક-વીસમાનો જ માં આપેલો જવાબ લખે.

પ્ર. ૨૭ મો. હેન્રી આઠમાએ કેવી રીતે અને કોની મદદથી રાજકીય અને ધાર્મિક બાબતોમાં સ્વતંત્ર સત્તા પ્રાપ્ત કરી. (મુ. યુ. ૧૯૧૩)

ઉ. હેન્રી ૮ મો લોકપ્રિય તેમજ સ્વતંત્ર સત્તાધારી બનવા ઇચ્છતો હતો. લોકપ્રિય થવા માટે તેણે હેન્રી ૭ માને પાંચસા કાઢવામાં મદદ કરનારા ઍમ્પસન અને ડડલી નામના બે વકિલોને ટાવરમાં મોકલાવી દીધા. દેશના વકિલદર્માં સ્વતંત્ર કારભાર કરવા

માટે તેણે તેના બાપનીજ નીતિ અપસાર કરી. “ પોશાક અને પોષણ ” ના કાયદાથી અમીરોને મગદવાતું તેણે ચાલુ રાખ્યું. તે માટે “ હાઇકમીશન કોર્ટ ” અને “ તારાગૃહ અદાલત ” તેની તહનાતમાંજ હતી. પાર્લામેન્ટથી સ્વતંત્ર થવામાં પૈસાનીજ જરૂર; અને તેને અદાલતોના દંડમાંથી અને પાછળથી મઠોના નાશથી પણ તે પુષ્કળ જથ્થામાં મળ્યો. વિશેષમાં તેને માટે તેના પિતાએ અઢળક દ્રવ્ય પાછળ મૂક્યું હતું. ફક્ત તેને તેના રાજકારભારમાં મદદ કરે તેવો શક્તિવાળો પ્રધાન જોઈતો હતો અને તે વુલ્સી નામના માણસથી મળ્યો. વુલ્સી ધર્મની બાબતમાં અને રાજ્યકારભારની બાબતમાં હુશિયાર હતો અને તે દેશમાં સર્વોપરી બન્યો, તેથી આ સર્વોપરી સત્તા રાજનીજ હતી. પરદેશો સાથેના કારભારમાં વુલ્સી ચાલાકીથી કામ કરતો તેથી લોકોમાં હેત્રી ૮ માની કીર્તિ વધી. દેશમાં શાંતિ હતી તેથી તેની આપખુદી સત્તામાં કોઇ માથું મારી શકે તેમ ન હતું, આયર્લેન્ડમાં લોકોને અંગ્રેજ ઇલાકો આપીને અને ત્યાંના અમીરોને માંહોમાંહે લડાવીને તેમની સત્તા તોડી. વેલ્સમાં પણ ફાળ્યો.

ધર્મની બાબતમાં સ્વતંત્ર થવામાં કોમ્વેલ નામના માણસની પૂર્ણ મદદ હતી. ધર્માધિપત્ય ને છ કલમોના કાયદાઓમાં તેમજ મઠોના નાશમાં હેત્રીને તેની પૂર્ણ મદદ હતી. પાર્લામેન્ટની મદદથી કાયદાઓ પસાર કરી પોતે ધર્મનો ઉપરી બન્યો, ત્યારપછીથી પોપની સત્તા તોડી અને તેને મળતા પૈસા બંધ કરવા પાર્લામેન્ટમાં કાયદાઓ પસાર કરાવ્યા. તે પોપથી પણ સ્વતંત્ર બન્યો.

પ્ર. ૩૮ મો ટયુડર રાજાઓના રાજકારભારના મુખ્ય લક્ષણો કયાં ? (મુ. યુ. ૧૯૨૦)

ઉ. (૧) ધણા ખરા ટયુડર રાજાઓ પ્રદ મનના હતા અને તેમણે પાર્લામેન્ટથી સ્વતંત્ર રહી રાજકારભાર કર્યો. તેમનાથી વિરુદ્ધ જાય એવા અમીર વર્ગની સત્તા તેમણે જુદાં જુદાં સાધનોથી તોડી,

અને તેમનો ઉપયોગ તેમણે હાપણુથી કર્યો. દેશમાં તેથી શાંતિ ફેલાઈ અને એકંદર લોક સમાજને તેથી ફાયદો થયો. (વિસ્તાર માટે જુઓ પ્ર. ૨૧ માના ઉત્તરની પહેલી કલમ)

(૨) રાષ્ટ્રીય ધર્મ ઇંગ્લેન્ડમાં સ્થાપ્યો કે જે હજુ પણ “ આંગ્લ ધર્મ ” સમાજ ” ના નામથી યોજાય છે.

(૩) હેન્રી ૭ માએ “ મહાન હેરી ” નામનું વહાણ બાંધી નૌકા સૈન્યની શરૂઆત કરી ખલાસીઓને ઉત્તેજન આપ્યું; અને પછીનાં રાજ રાણી તેને વધારતાં ગયાં. ઇલિઝાબેથના વખતમાં ખલાસીઓને ધણું જ ઉત્તેજન મળ્યું અને પરિણામે દરિયાનું ઉપરીપણું તેને મળ્યું કે જે પદ ઇંગ્લેન્ડ હાલ પણ યોગ્ય છે.

(૪) ઇલિઝાબેથ ક્રાન્સના લુઇનોટો અને નેધર્લેન્ડના ફ્રેન્કિન્ગ્સને ઇંગ્લેન્ડમાં આશ્રય આપ્યો ત્યારથી ઇંગ્લેન્ડનો હુન્નરઉદ્યોગ વધ્યો અને હાલ પણ હુન્નર ઉદ્યોગનો તે દેશ મુખ્યત્વે છે.

(૫) ટ્યુડર શાસકો વિદ્વાન હોવાથી તેમણે સાહિત્યને પણ સારું પોષ્યું હતું.

આ પ્રમાણે તેમણે દેશનાં સાધનોનો જુદો જુદો દિશાથી વિકાસ કરી પોતાના દેશને યુરોપમાં ઉચ્ચ સ્થળ અપાવ્યું.

પ્ર. ૨૯ મા. ઇલિઝાબેથ ગાદીએ આવી ત્યારે ઇંગ્લેન્ડ વહેંચાયેલો અને નબળો હતો. તેની મુશ્કેલીઓ અને ફેતેહોની દ્રષ્ટિથી ઉપલો ટીકા સમજાવો. (મું. યુ. ૧૯૨૧)

ઉ. ઇલિઝાબેથ જ્યારે ગાદીપર આવી ત્યારે દેશની સ્થિતિ બચવાળી અને નબળી હતી, કારણકે તેની પહેલાંનો મેરીનો અમલ ત્રાસ અને ધાર્મિક વિગ્રહનો હતો; તેથી દેશની સ્થિતિ બચવાળી ન હતી. દેશના ધર્મને સ્થિર કરવાની જરૂર હતી. પરદેશો તરફથી પણ તેને શાંતિ ન હતી. આયર્લેન્ડમાં કેટલાક બળવા થયા હતા અને સ્પેનનું શરૂ કર ત્યાં ઉતર્યું હતું. સ્કોટલેન્ડમાં મેરી

રાજ્ય કરતી હતી અને તે ઇંગ્લેન્ડની ગાદીપર ચોતાનો હક્ક સિદ્ધ કરવાની તૈયારીઓ કરતી હતી. સ્પેન દિવસે દિવસે બળવાન થતું હતું અને પશ્ચિમ યુરોપમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ લોકોને ચઘદી નાખવાની તૈયારી કરતું હતું. અંગ્રેજ ખલાસીઓએ અને સાહસિક જનોએ સ્પેનના રાજાનો અપગ્રાહ કર્યો હતો અને તેથી સ્પેન ઇંગ્લેન્ડ ઉપર ચઢી આવશે એવી ખીક હતી. સ્કૉલેન્ડના “ અમીર સંઘ ”ની સાથે સંઘી થઇ તેમાં “ મેરીએ ઇંગ્લેન્ડની ગાદીપરથી હક ઉઠાવી લેવો ” એવી કલમ મૂકવામાં આવી હતી (૧૬૬૦). ઇલિઝાબેથે ધાર્મિક બાબતોમાં કેટલેક અંશે તટસ્થતા રાખી હતી; ધાર્મિક કરતાં રાજકીય હેતુપર વિશેષ બાર મૂક્યો, અને ઇંગ્લેન્ડમાં હાલના રૂપનો રાષ્ટ્ર ધર્મ સ્થપાયો. ક્રાન્સ અને સ્પેનની પ્રજાઓને તેમના રાજાઓ સામે મદદ કરી હુમલો ઉઘોગને તેણે ઉતેજન આપ્યું, કારણકે તે પ્રજાઓ ઇંગ્લેન્ડમાં પાછળથી વસી. સ્પેનની સત્તાનો આમ અટકાવ કરી અને સ્પેન અને ક્રાન્સના સ્વાર્થને લડાવી જ્યારે ઇંગ્લેન્ડ બળવાન થયું ત્યારે સ્પેનના રાજાની સામે બાથ બીડી અને તેને ખુલા દરિયાપર હરાવી ઇંગ્લેન્ડની દરિયાપર સત્તા સ્થાપી.

આ પ્રમાણે ઇલિઝાબેથે રાષ્ટ્રને એક કરી અને તેને પરદેશના ત્રાસથી મુક્ત કરી મજબુત બનાવ્યું, તથા યુરોપની પ્રજામાં ઇંગ્લેન્ડનું વજન પાડ્યું.

પ્ર. ૩૦ સ્પેનના ફિલિપ અને મેરી ટયુડરના ૧૫૫૪ ના લગ્નથી સ્પેનની આર્મેડાની હાર સુધીના ઇંગ્લેન્ડ અને સ્પેનના સંબંધો વર્ણવો. તે કસાકસીમાં ઇંગ્લેન્ડના વિજયથી શાં પરિણામો આવ્યાં ? (મુ. યુ. ૧૯૨૩)

ઉ. જ શરૂઆતમાં મેરી ટયુડરે નરમાશથી રાજ્ય કર્યું, પણ આ સુસ્ત રોમન કેથોલિક રાણીએ સ્પેનના નરેશ ફિલિપ સાથે લગ્ન કર્યા પછી રોમન કેથોલિક ધર્મ ઇંગ્લેન્ડમાં સ્થાપવા બનતો.

અમલ કર્યો. પોપના વિરોધી પદારીઓ (પ્રોટેસ્ટન્ટ પાદરીઓ) ને ત્રાસ આપવા માંડ્યો અને સુધરેલા ધર્મમાં દાખલ થયેલા કેટલાક માણસોને છવતા બાળી મૂક્યા. વિશેષમાં ફિલિપને ખુશ કરવા તે ક્રાન્સની સાથે ઇંગ્લેન્ડને પણ યુદ્ધ ધસડી ગઇ. તેનું પરિણામ ઇંગ્લેન્ડ માટે દુઃખદ આવ્યું. ઇંગ્લેન્ડે કેલે ગુમાવ્યું અને તેના આધાતથી રાષ્ટ્રીએ છવ ગુમાવ્યો.

ન્યારે ઇલિઝાબેથ ગાદીએ આવી ત્યારે ઇંગ્લેન્ડની ધાર્મિક અને રાજકીય નીતિ બદલાઇ. ઇંગ્લેન્ડ પ્રોટેસ્ટન્ટ બન્યું અને તેની લાગણી પોપની વિરુદ્ધ થઇ. સ્પેન દરેક ટેકાણે પ્રોટેસ્ટન્ટોને ત્રાસે આપવા ઇચ્છતું હતું. ઇલિઝાબેથે ફિલિપ સાથે પરણવાની ના પાડી અને સ્પેનની વિરુદ્ધ ડચ લોકોને નેધર્લેન્ડમાં મદદ કરી. સાહસિક અંગ્રેજ ખલાસીઓએ પોપના હુકમ કે “બુલ” નો અનાદર કરી અમેરિકા જવા માંડ્યું અને સ્પેનના લોકોને હરાવી તેના વહાણ અને વેપારને નુકસાન પહોંચાડ્યું. આ બનાવોથી ઇંગ્લેન્ડ સ્પેનની વિરુદ્ધ ખુલ્લા મેદાનમાં પડ્યું. સ્કોટ મેરી સ્ટુઅર્ટના શિરચ્છેદથી ચૂસ્ત રોમન કેથોલિક સ્પેન છંછેડાયું, અને તેણે ઇંગ્લેન્ડ ઉપર ચઢાઇ કરવાની તૈયારી કરી. અને લડાઇ થઇ અને સ્પેનની પ્રૂફુ હાર થઇ.

બ. જુલો પ્ર. ૨૦ મો. “ પરિણામ. ”

પ્ર. ૩૧. હેત્રી ૭ માં પોતાને અને પોતાના કુટુંબને ગાદી મળે અને તાજની સત્તા વધે તે માટે ક્યા ઉપાયો કાઢે લગાડ્યા ? (મુ. યુ. ૧૯૨૪)

ઉ. જુલો પ્ર. ૪ ને અને પ્ર. ૨૨ માંનો જ જાગ.

પ્ર. ૩૨ ઇલિઝાબેથના અમલ દરમ્યાન અંગ્રેજ પ્રજાનાં જ સાહિત્ય, જ વેપાર અને જ દરિયાઈ સાહસને લગતી બાબતો વર્ધ્યો. (મુ. યુ. ૧૬૨૫)

ઉ. જ. ઇલિઝાબેથના સમયમાં પૂર્વે નહિ થયેલો એવો સાહિત્યનો વિકાસ બધી બાબતોએથી થયો. પ્રખ્યાત નાટકકાર શેક્સપિયરે પોતાના હર્ષકારક અને શોકકારક (ક્રામેડીઝ અને ટ્રેજેડીઝ) નાટકો લખ્યાં કે જે મનુષ્ય હૃદય અને ગુણનું આબેહુબ પિછાન આપે છે. ઉત્તમ ગદ્ય લેખક અને ઇંગ્લેન્ડના “રાષ્ટ્રધર્મનો લોક-સમૂહ” કે “ઇક્વેલિસિઝ્મિસ્ટિકલ પોલિટિ”નો કર્તા રિચર્ડ હુકર; વાર્તાના રૂપમાં કાવ્ય લખનાર “અપ્સરા રાણી કે ફેઇરી કવીનનો” લેખક તથા પોતાના નામના છંદનો શોધક ઍડવર્ડ સ્પેન્સર; “વિદ્વાનો વિકાસ કે એડવાન્સમેન્ટ ઑફ લર્નીંગ” ને નવીન ન્યાયશાસ્ત્ર કે નૌવમ ઑગેનમ ” નો લેખક તથા ઉત્તમ નિબંધકાર ક્રાન્સિસ બેકન; “જગતના ઇતિહાસ” નો લેખક સર વૉલ્ટર રેલે; પ્રથમ શબ્દકોષ લખનાર એન જહોનસન, ગદ્યાપદને નાટકોમાં સ્થાપનાર ફિરટોફર માર્લો વગેરે એ સાહિત્યોદ્યાતને ખીલવ્યું.

જ. ટયુડર સમયમાં વેપાર વધતો ગયો, પણ ઇલિઝાબેથના સમયમાં તે સૈકાની આખર સુધીનો વેપાર વધ્યો. આ સમયમાં રશિયા સાથે વેપાર કરનારી મંડળી બાલ્ટિક સમુદ્રમાં વેપાર કરવા બંધાઇ; અને “ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની” કે પૂર્વ હિંદુસ્તાન સાથે વેપાર કરનારી મંડળી હિંદુસ્તાન સાથે વેપાર કરવા સ્થપાઇ. અમેરિકા સાથે વેપાર કરવા પણ મંડળીઓ સ્થપાઇ.

ક સર જહોન હૉકિન્સ અને ડેઇકે મેક્સિકોની બધી સફરો કરી અને લાંબા સ્પેનના પ્રદેશને અને વેપારને જળવૃદ્ધિ નુકશાન પહોંચાડ્યું. ૧૫૭૭ થી ૧૫૮૦ સુધી ડેઇકે પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા મેગેલનની સામુદ્રિક મારફતે કરી. મોલ્યુકાસના ઉપર તરાપ મારી સ્પેનના લોકો પાસેથી પુષ્કળ લૂંટ લીધી. ફ્રાન્સિસરે વાયવ્ય કોણથી હિંદોના રસ્તો શોધવા પ્રયત્ન કર્યો. સર વૉલ્ટર રેલે અને સર હમ્ફ્રી ગિલ્બર્ટ ન્યુફાઉન્ડલેન્ડનો રસ્તો લીધો. રેલેએ વર્જીનીઆનું સંસ્થાન સ્થાપવાની પહેલ કરી. ૧૫૮૫-૮૬ માં ડેઇકે દક્ષિણ અમેરિકા; ફ્લોરિડા અને

કચ્છના કિનારાએ ઉપર ધસારો કર્યો; ૧૫૮૭ માં ફરિશ્તા બારામાં ૫૦ વહાણોનો નાશ કર્યો, પોર્ટુગાલના કિનારા પર ધસારો કર્યો અને તેનું માલથી ભરાયેલું આવડું ઇસ્ટ ઇન્ડીયા વહાણ લૂંટ્યું; તેણે “ અબેય નૌકા સૈન્ય ” ની હારમાં અમુલ્ય મદદ કરી.

ખ. ૩૩મો. અ ટયુડર રાજાઓને ઇંગ્લેન્ડની પ્રજાએ આપખુદી ચલાવવા દીધી તેનાં તમે શાં કારણો આપો છો ? તેઓ લોકપ્રિય કેમ હતા ?

જ. પુનર્જાતના તરફ ટયુડર રાજા રાણીઓનાં કેવાં વલણ હતાં તેમની ટુંક નોંધ લો. (મુ. યુ. ૧૯૨૬)

ઉ. અ (૧) પ્રજા “ ગુલામોના વિગ્રહ ” થી નબળી થઈ ગઈ હતી તેથી ટયુડર શાસકોની સામે થવાને અશક્ત હતી. (૨) યૌર્ક અને લેન્કેસ્ટરના બે મહાન વંશો વચ્ચે ફટલેક અંશે સમાધાન થયેલું હતું. (૩) રાજાની સત્તા વધે એમ પ્રજા દેશની શાંતિને માટે ઇચ્છતી હતી અને તેથીજ “ તારાગૃહ અદાલતો ” જેવી અદાલતો ટયુડરોની આપખુદીને પોષતી હતી. (૪) ટયુડરોને એકંદરે પૈસાનો ભૂખમરો વેઠવો પડ્યો ન હતો અને તેથી પૈસા કઢાવનારી પાર્લામેન્ટનો આશરો તેમને લેવો પડ્યો ન હતો અને (૫) ટયુડરો એકંદરે દેશની નાડ પારખીનેજ રાજતંત્ર ચલાવતા હોવાથી અને દેશના લાભમાં પોતાના ડાહ્યાપણનો ઉપયોગ કરતા હોવાથી તેમની આપખુદી ચાલી.

લડાઈઓથી કંટાળી ગયેલી પ્રજાને ટયુડરોએ શાંતિ આપી. તેઓ વિદ્યાવિલાસી હોવાથી તેમણે સાહિત્યને પોષ્યું. અમીરોના ત્રાસમાંથી સામાન્ય પ્રજાને બચાવી તેમને ઉચ્ચ ઓદ્યાઓ મળે તેની તક આપી દેશની કીર્તિ યુરોપમાં ફેલાવી; તથા સાહસિક ખલાસીઓને તેમણે ઉત્તેજ્યા આ ઉપરાંત તેમણે વેપારને પણ ઉત્તેજન આપ્યું. આ બધાં કારણોથી દેશના સામાન્ય વર્ગને ફાયદો થયો અને તેથી તે આબારની લાગણી નીચે આબે અને તેથી તેઓ લોકપ્રિય બન્યા.

જ. પ્ર. ૧૬ માને દુકાવી જવાખ આપો.

પ્ર. ૩૪ મો. અ ટયુડર સમય નવા યુગની શરૂઆત કેમ જણાવે છે ?

જ ક્યાં કારણોથી સ્પેનનો ફિલિપ ઇંગ્લેન્ડ ઉપર ચઢાઈ કરવા પ્રેરાયો ? આર્મેડાની હારમાં તમે ક્યાં કારણો ગણો છો ? તે હારનાં શાં પરિણામ આવ્યાં ? (મું. યુ. ૧૯૨૭)

ઉ. અ. ટયુડર સમયની પહેલાંનો ઇંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ દેશની અંદરના અને બહારના વિગ્રહોનો બનેલો છે. ફયુડલ સિસ્ટમ કે તાલુકદારી પદ્ધતિ તે યુગનું મુખ્ય લક્ષણ છે. લોકો મુખ્યત્વે ખેતી પર નિર્વાહ કરતા; પણ આ સમયમાં વિગ્રહોનો અંત આવ્યો, તાલુકદારી પદ્ધતિ નાશ પામતી ગઈ, દેશમાં વેપાર અને વિદ્યા વધતાં ગયાં અને આવાં બીજાં કારણોથી નવયુગની શરૂઆત થઈ.

(૧) ઇંગ્લેન્ડમાં આંગ્લિકન સમાજ રાષ્ટ્રધર્મ બન્યો અને તે હાલના ઇંગ્લેન્ડનો પણ રાષ્ટ્રધર્મ છે.

(૨) હાલ ઇંગ્લેન્ડ મોટા વેપાર ઉદ્યોગનો દેશ છે અને તેની શરૂઆત ઇલિઝાબેથે ક્રાન્સના લુંછનોટા અને નેધર્લેન્ડના ફ્લેમીંગોને આપીને કરી. તે લોકો રંગવાનો, ઉનનો અને રેશમનો ધંધો ચેતા આવ્યા.

(૩) ઇંગ્લેન્ડ હાલ જે નૌકાબળનું દરિયાઈ આધિપત્ય મોગવે છે તેની શરૂઆત હેન્રી ૭ માના “ મહાન હેરી ” નામના વહાણથી થઈ, અને પછીથી “ દરિયાના કીડા ” ના નામથી પ્રખ્યાત થયેલા બલાસીઓએ સ્પેનને દરિયાપર હાર આપી અને ઇંગ્લેન્ડને તેનું ઉપરીપણું અપાવ્યું અને દરિયાનો રસ્તો અંગ્રેજો માટે ખુલ્લો કર્યો.

(૪) બ્રિટિશ સંસ્થાનો સ્થાપવાની પહેલ પણ તે સમયમાંજ

કરવામાં આવી હતી. વર્જનીઆનું સંસ્થાન સ્થાપવાની શરૂઆત રેલેએ પ્રશિક્ષણપ્રેમના સમયમાંજ કરી હતી.

[ટયુડર વંશથી ઈંગ્લાંડના પ્રતિહાસમાં નવા યુગની શરૂઆત થાય છે, એવું ક્યાં કારણથી કહેવાયું છે. ? મું. યુ. ૧૯૧૪. જવાબ હિપ્પોબો].

જ પ્ર. ૩૪ માના ઉત્તરના વિગ્રહના કારણે, હારના દારણે અને પરિણામવાળા ભાગ જીત્યો.

પ્ર. ૩૫. ટયુડર સમયમાં ધર્મની દિશા ટયુડર શાસકોના વલણ ઉપર આધાર રાખે છે તે પૂરવાર કરો.

ઉ. પ્ર. ૩૪ માના જ ના જોવો જવાબ.

 મુદ્રક: શિખરલાલ ઇન્ડિયાલ મહેલા.
 મુદ્રણસ્થાન: 'વસન્ત મુદ્રણાલય'
 પીઠાપોર, સિવિલ હોસ્પિટલ સામે
 અમદાવાદ.

